

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra klasické filologie

Václav Jakubíček
Latinská filologie – Anglická filologie

Anekdota v římské a středověké latinské literatuře

Anecdote in the Roman and Medieval Latin Literature

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí bakalářské práce: Doc. PhDr. Lubor Kysučan, Ph.D.

OLMOUC 2013

Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci zpracoval samostatně s použitím uvedených pramenů a odborné literatury.

V Olomouci 18. srpna 2013

Děkuji Doc. PhDr. Luboru Kysučanovi, Ph.D. za odborné vedení a cenné rady, které mi poskytl při tvorbě této práce.

Anotace

Jméno a příjmení	Václav Jakubiček
Katedra	Katedra klasické filologie
Vedoucí bakalářské práce	Doc. PhDr. Lubor Kysučan, Ph.D.
Rok obhajoby	2013

Název práce	Anekdota v římské a středověké latinské literatuře
Název práce v angličtině	Anecdote in the Roman and Medieval Latin Literature
Anotace	<p>Práce se zabývá anekdotou v římské a raně středověké latinské literatuře. Je zaměřena na definici anekdoty, pojmy označující druhy anekdot v literárních dílech, přehled vývoje anekdot od archaického období přes období největšího rozkvětu římské literatury až po pozdní antiku a raný středověk. Obsahuje ukázky anekdot z jednotlivých období, jejich rozbor a zařazení v pojmové terminologii.</p>
Klíčová slova	anekdota, latinská literatura, bajka, satira, narratio
Anotace v angličtině	<p>The bachelor thesis deals with anecdote in the Roman and early medieval latin literature. It is focused on the definition of the anecdote, terms denoting kinds of the anecdote in literature, progress of the anecdote from archaic period through period of expansion of the Roman literature to late antiquity and Early</p>

	Middle Ages. It contains examples of the anecdotes from different periods and its categorization.
Keywords	anecdote, latin literature, fable, satire, narratio
Rozsah práce	106 749 znaků
Jazyk práce	Český

Obsah

Úvod.....	7
1. Anekdota.....	8
2. Anekdota v řecké literatuře.....	12
2.1. Ezop.....	12
2.1.1 Bajka O lvu a myši.....	12
2.1.2 Bajka O havranu, sýru a lišce.....	13
2.1.3 Bajka O voslu a štěněti.....	14
2.2 Anekdota v řeckém dramatu.....	15
2.2.1 Aristofanova Lysistrate.....	16
2.3 Anekdoty ze života řeckých filozofů.....	17
2.3.1 Setkání Diogena s Alexandrem Velikým.....	18
2.3.2 Anekdoty ze života Solóna.....	18
3. Anekdota v římské literatuře.....	20
3.1 Archaické období (3.-2.stol.př.Kr.).....	20
3.1.1 Anekdoty o počátcích Říma.....	20
3.1.2 Plautův <i>Miles Gloriosus</i>	24
3.2 Zlatý věk (1.stol. př. Kr. – 1.stol. n. l.).....	26
3.2.1 Anekdoty ze Životopisů dvanácti císařů.....	26
3.2.1.1 Gaius Julius Caesar.....	26
3.2.1.2 Gaius Octavianus Augustus.....	29
3.2.1.3 Tiberius.....	34
3.2.2 Markus Tullius Cicero.....	37
3.2.3 Publius Ovidius Naso.....	38
3.2.4 Plinius Mladší.....	39
3.3 Stříbrný věk (od 1.stol.n.l. – do 2.stol.n.l.).....	41
3.3.1 <i>Satirikon</i> od Petronia Arbitra.....	41
3.3.2 Iuvenalovy satiry.....	44
3.4 Pozdní antika (2.stol.n.l. – 1.pol. 5.stol.n.l.).....	47
3.4.1 Claudius Claudianus <i>O únosu Persefony</i>	47
3.4.2 Aurelius Augustinus <i>Vyznání</i>	49
4. Anekdota v raném středověku.....	51
4.1 Kristiánova legenda.....	51
Závěr.....	54
Seznam použité literatury.....	55

Úvod

Nejen v dnešní době, ale i ve starověkém Římě a zemích, jejichž obyvatelé znali písmo, se silně rozvíjela psaná tvorba různých literárních žánrů. V mnoha literárních dílech starého Řecka, Říma i v raně středověké literatuře lze najít anekdoty. V antické literatuře měla anekdota jiný význam než v současnosti, a to význam daleko širší. Neznamenal jen humorné vyprávění s vtipnou pointou, ale zahrnovala i krátké a delší epické příběhy, bajky, diatribé, apothegma, epigramy, testimonia, satiry, *χρεία*.

Za téma své bakalářské práce jsem si zvolil anekdotu v římské a středověké latinské literatuře. V první části své práci představím blíže pojmy označující druhy anekdot v různých literárních dílech. V další části se zmíním také o anekdotách v řecké literatuře, z níž Římané přebírali většinu literárních forem. V následujících kapitolách se již budu zabývat anekdotou v římské literatuře od archaického období přes období největšího rozkvětu římské literatury až po její úpadek v pozdní antice. Navíc uvedu některé příklady anekdot v období raného středověku.

Pomocí příkladů anekdot v jednotlivých obdobích, především latinské literatury, chci ukázat to, jak se anekdota měnila v průběhu římských dějin i raného středověku. K příkladům připojím vlastní komentář, ve kterém se pokusím na jednotlivých ukázkách identifikovat jednotlivé druhy anekdot podle jejich rysů a vysvětlit, proč je zařazuji do určité konkrétní pojmové kategorie, např. zda se jedná o *narratio* nebo *exemplum*, popřípadě jiný druh.

Ve své práci se budu snažit zjistit, zda anekdoty uvedené v citovaných ukázkách od různých autorů je možné jednoznačně zařadit, nebo zda v ukázce může být obsaženo i několik pojmových kategorií.

Ukázky jsem vybral převážně z knih latinsky píšících autorů, tak aby byl pokryt celý časový úsek tvorby římské a raně středověké literatury. Jsou zde ukázky z bajek, dramát, životopisů a legend.

1. Anekdota

Anekdota je slovo řeckého původu, podle slovníku Greek-English lexicon slovo *ἀνέκδοτος* znamenalo původně *nevydaná k manželství, nezasnoubená* a týkalo se tedy jenom žen.¹ Podle dalších děl, jako je Encyklopedie antiky, Slovník antické kultury a Oxford English Dictionary, znamená anekdota doslova *věci nevydané*, přesněji tedy *tajné dějiny, či vyprávění, která nebyla publikována*.² Lze tedy soudit, že slovo je vzdáleno od svého původního významu, převzato a aplikováno na literaturu, tudíž již nejde o nevydání ženy k manželství či zasnoubení, ale o spisy, které nebyly vydány. Moje bakalářská práce je zaměřena především na význam anekdoty, který měla v antické literatuře. Je třeba ještě zmínit o tom, že v dnešní době má anekdota naprosto odlišný význam. Jedná se o *krátké vtipné vyprávění, s překvapivou pointou*.³

Anekdota v antice měla daleko širší význam, neznamovala jen vtipné vyprávění, či dokonce vtip samotný, ale byla celkově v literatuře mnohem rozšířenější a zahrnovala v sobě i bajky, diatribé, apothegma, epigramy, testimonia, narratia, tedy krátké příběhy, které nemusely být vůbec humorné, satiry, *χρεία*, což byla řecká forma římského exempla, a také i delší epické příběhy.⁴ To samozřejmě neznamena, že se Římané nebavili literární formou nebo že neměli smysl pro humor. Nyní tedy přejdeme k vysvětlení jednotlivých pojmů.

Diatribé, je slovo taktéž řeckého původu, znamená učenou rozpravu, či rétorickou argumentaci předjímající námitky.⁵ Podle knihy *The Roman Use of Anecdotes* se jednalo o diskuzi ve formě monologu, který přednášel učitel žákům, Tento neformální a jednoduchý monolog se vyskytoval hlavně v ústním podání. Jednou z jeho subdivizí je i *homilie*, která nebyla zaměřena na jednotlivce, nýbrž na více osob.⁶

Další formou anekdoty je *bajka*. Tato forma, latinsky *fabula*, je jedna z nejstarších literárních útvarů, byla rozšířena nejen v Řecku a Římě, ale také na Blízkém východě. Jedná se o veršovaný nebo prozaický příběh, v němž místo lidí

¹ LIDDELL, Henry George. *Greek-English lexicon: A New Edition*. Oxford: Clarendon Press, 1961, s. 131

² HAIGHT, Elizabeth. *The Roman Use of Anecdotes*. First Edition. New York: Longmans, Green and co., inc., 1940, s. 2

³ *Akademický slovník cizích slov: [A-Ž]*. 1. vyd. Praha: Academia, 1997. ISSN 80-200-0607-9.

⁴ HAIGHT, Elizabeth. *The Roman Use of Anecdotes*. First Edition. New York: Longmans, Green and co., inc., 1940, s. 1-9.

⁵ HAIGHT, Elizabeth. *The Roman Use of Anecdotes*, s. 2-3.

⁶ *Tamtéž*, s. 3.

vystupují převážně zvířata, která svými vlastnostmi představují různá lidská společenství, např. bohaté, chudé, šlechtu, vzdělance atd. Zvířata byla zvolena jako hlavní postavy bajky také proto, že tato symbolika byla blízká a pochopitelná i nižším vrstvám obyvatelstva. Bajky byly právě pro svou snadnou pochopitelnost velmi rozšířené a populární, a navíc obsahovaly obecně platná mravní ponaučení, životní hodnoty a pravidla, která měla pomáhat v určitých životních situacích. Nejznámějším tvůrcem bajek je Aisópos, v české podobě Ezop. Jeho díla byla rozšířena hlavně v řeckém, ale i v římském prostředí, kde je propagoval, překládal a tvořil vlastní bajky Phaedrus.⁷

Třetí forma anekdoty je *chria*, řecky *χρεία*. Tato forma je podle profesorky Haight čistý výčet něčeho, co bylo řečeno, nebo něčeho, co bylo vykonáno.⁸ Dále pak se vyznačuje tím, že je spojená s určitou osobou či událostí, bývá důležitým faktem, či pikantním rčením. Dále se vyznačuje intelektualitou a důvtipem. Bývala používána zejména v příbězích, které ji objasňovaly. Chrii využívaly řecké filozofické školy, zejména stoikové a kynikové. Často se užívala na setkání různých filozofických škol, později byly chrie zaznamenány žáky těchto škol a nakonec přešla tato forma do škol rétorických a gramatických. *Chria* v řecké literatuře je indentická s *exemplum*, které využívali ve své literatuře Římané.⁹

Exemplum je tedy forma anekdoty, která je indentická s řeckou *chrii*, *exemplum* bylo bohatě využíváno v římských školách při výuce, kdy se žáci procvičovali v jeho psaní. Je pravděpodobné, že i mnozí autoři, jako například Horatius a Martial, si touto výukou prošli a ovlivnilo to jejich díla.¹⁰ *Exemplum* je definováno jako „*a setting forth of some action or saying of the past attached to the name of a particular authority. Its function is to embellish subject matter or to clarify it or to make it more probable*“¹¹ což přeloženo znamená „*slovní vyjádření nějaké události či výroku s jménem významné osobnosti, jehož funkcí je přikrášlit dané téma, nebo jej zjednodušit pro pochopení, nebo jej přeměnit na více uskutečnitelné.*“ Tématy *exempla* tedy mohou být hlavně nějaké činy nebo výroky.¹² Funkcí *exempla* bylo podle Quintiliana to, že

⁷ KORPOVÁ, Eva. *Parabola Vulpinum*. Olomouc, 2013. Magisterská diplomová práce. Univerzita palackého v Olomouci. s. 10-13

⁸ HAIGHT, Elizabeth. *The Roman Use of Anecdotes*. First Edition. New York: Longmans, Green and co., inc., 1940, s. 1-9.

⁹ HAIGHT, Elizabeth. *The Roman Use of Anecdotes*, s. 4.

¹⁰ *Tamtéž*, s. 4-7.

¹¹ *Tamtéž*, s. 4.

¹² *Tamtéž*, s. 4.

řečník s jeho pomocí přesvědčoval posluchače o své pravdě, tedy o svém názoru.¹³

Další podobou anekdoty je *testimonium*. Podle Cicerona jde o vše, co pochází z cizího zdroje a má vzbuzovat v člověku víru, ať už v bohy, nadpřirozeno nebo důvěru lidí v řečníka.¹⁴ *Testimonium* může být na rozdíl od *exempla* i výrok, především nějaké vysoce postavené osoby, nebo se může jednat o všeobecnou pravdu, přísloví, proroctví a další. Forma, která má společné pole působnosti s *exemplum*, se nazývá *apopthegma*.¹⁵

Apopthegmata jsou krátká rčení či výroky s nejasným významem, které obsahovaly nějaké obecné pravdy a byly mezi Římany oblíbené. Existují také sbírky *apopthegmat*, jejímiž autory jsou Cicero, či Julius Caesar nebo Plutarchos. Cato Starší sesbíral a vydal *apopthegmata* od Sokrata. Tento útvar byl později převzat křesťanstvím a objevil se ve výrociích Otců pouště.¹⁶

Předposlední formou anekdoty je *narratio*, česky přeloženo příběh, forma využívaná především v řečnictví, tedy přesněji se jedná o druhou část ústního projevu, kdy řečník vysvětlil a stanovil svá fakta nebo fikci. *Narratio* stanovovalo nějaký případ, mohlo být vytvořeno za účelem získání slávy či vlivu, nebo šlo jen o vyprávění s historickým, mytologickým či fiktivním obsahem. Mělo mít hlavně tři zásadní kvality, tj. mělo být krátké, jasné a přínosné, a proto býval používán jazyk neformální a jednoduchý.¹⁷ V těchto ohledech se tedy *narratio* může jevit podobné *exemplu*. Bývá s ním úzce spojeno v příbězích.¹⁸

Poslední formou anekdoty v latinské literatuře je *satira*. Původně slovo *satira* označovalo pestrá směs. Jedná se o římský žánr, původně pouze poetický, později také prozaický. *Satira* je žánr, který kritizuje určitý společenský prvek, většinou jde o „nešvary“, problémy s morálkou a nespravedlnost, vytýká určité rysy a snaží se nalézt řešení problému. Každý autor *satir* jim vdechoval svoji představu, mohly být buď hodně ostré a kritické, nebo naopak i umírněné a právě tato pestrost je jedním z dalších rysů *satiry*. Mezi nejznámější římské autory *satir* řadíme především Petronia, Horacia, Persia a Iuvenala.¹⁹ Plodem této formy je *epigram*. Mezi jeho významy patří mimo jiné i nápis

¹³ HAIGHT, Elizabeth. *The Roman Use of Anecdotes*. First Edition. New York: Longmans, Green and co., inc., 1940, s. 4..

¹⁴ HAIGHT, Elizabeth. *The Roman Use of Anecdotes*, s. 4.

¹⁵ *Tamtéž*, s. 4.

¹⁶ *Tamtéž*, s. 5.

¹⁷ *Tamtéž*, s. 7-8

¹⁸ *Tamtéž*, s. 7-8

¹⁹ The Free Dictionary: by Farlex. [online]. [cit. 2013-07-15]. Dostupné z: <http://www.thefreedictionary.com/satire>

na náhrobku nebo znak vytetovaný na kůži vězně, ale hlavní význam tohoto pojmu je krátký satirický útvar s překvapivou a mnohdy i humornou pointou. Za zakladatele tradice epigramu je považován Říman Martialis.²⁰

²⁰ Latdict: Latin dictionary & grammar resources for the poor and curious. [online]. [cit. 2013-07-15]. Dostupné z: <http://www.latin-dictionary.net/definition/19207/epigramma-epigrammatis>

2. Anekdota v řecké literatuře

Ještě dříve, než se začnu plně věnovat anekdotě v latinské literatuře, je třeba se zmínit o tom, jak tato anekdota vypadala v literatuře psané řecky, neboť Římané většinou literárních forem převzali právě od Řeků. V této části zmíním jen stručně dílo Ezopa, který byl nejznámějším autorem jednoho z nejstarších literárních útvarů, bajek. Dále zmíním příklady anekdot v řeckém dramatu a na závěr této kapitoly anekdoty ze života známých osobností starého Řecka, zejména filozofů.

2.1. Ezop

Řecký autor Aisopos, česky Ezop, je osobou zahalenou spoustou mýtů, které kolují o jeho životě. Je mnohdy téměř nemožné zjistit, co je opravdu pravda a co ne. Jistě se ví, že působil v 6. století před naším letopočtem a byl otrokem, původem z Thrákie. Z jeho velkého díla se nám, díky sbírce *Logón Aisópeión synagógai* a spisu *Recensio Augustiána*, dochovalo kolem 230 bajek.²¹

Pro účely své bakalářské práce jsem jako příklad zvolil tři bajky: *O lvu a myši*, *O havranu, sýru a lišce* a *O voslu a štěněti*.

2.1.1 Bajka O lvu a myši

„Ačkoli člověk nevážený anebo prostý stavu nižšího vyššímu něco potupného nebo nepravého učiní, zvláště nechtě, a když prosí, aby mu to provinění z nechtění učiněné odpuštěno bylo, má se státi, neb přichází čas odplaty, a že i nuzní mohou časem mocným neb bohatým prospěti. O tom slyš takovou báseň:

Lev spal v lese toho času, když se polní myši tekly a spolu pohrávaly. Z nechtění jedna z nich na lva vskočila. Lev procítiv, rychle ji pochytil. Myš žalostivě ho prosila, aby jí tu vinu odpustil, pravěci, že toho svévolně neučinila, a také oznamovala jemu, kterak by jich množství spolu pohrávalo, ona pak sama, nechtíc, a žádná jiná na něho že vskočila, však za milost prosí, aby ta příhoda jí milostivě vážena byla. Lev, rozváživ to u sebe, že by pomsta velmi chaterná byla proti jedné myši, a větší lehkost z toho nežli čest že by mu byla, tomu rozuměje, odpustil myši vinu a dopustil jí odjíti. Myš s vděčností a s

²¹ KORPOVÁ, Eva. *Parabola Vulpinum*. Olomouc, 2013. Magisterská diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. s. 11

děkováním od něho odešla.

Po několika pak dnech málo lev vpadl do tenat. A porozuměv tomu, že by jat byl, počal velmi silně a žalostivě řvátí a křičeti, a s velikou těžkostí na své neštěstí naříkati.

Uslyšavši to myš, hned k němu běžela, aby zvěděla, co by to bylo, aneb jaké neštěstí by ho potkalo. Poznavši pak to myš, že by jat byl, řekla k němu, těšíc jej, aby se nic nebál, že mu se chce za dobrodíní jeho, kteráž jí byl učinil, odplatiti, a toho dobrodíní že jest vděčna, dokázati. I všeckny chytrosti a lsti k tomu vězení přiložené vyhledavši a je poznavši, vzala před se práci zubův svých a počala překusovati a rozvazovati všeckny uzly té vazby, a všcky její chytrosti v nic obrátivši, tudy lva vysvobodila a vesele do lesa odeslala.

Tato báseň učí, že malých a nižších nemáme potupovati, nebť přichází hodina, že, což jsme koli komu učinili, všeckno se nám nahradí.²²

Jak je vidět z tohoto příkladu, anekdota ve formě bajky má tři hlavní části. První je úvod, kde se překládá, o čem se bude hovořit. Druhá část je samotná bajka, která má svůj děj, v němž je vidět, že role lidí, tedy spíše vrstev, zastávají zvířata se svými vlastnostmi. Lev je zde zobrazen jako symbol silného, mohutného hrdého, ale i milosrdného panovníka, pravděpodobně zastupoval vyšší vrstvy, a myš na druhou stranu je symbolem poddaných. Je malá svou velikostí a je si vědoma svých povinností i přestupku proti lvovi, když myš na lva omylem skočila. Lev, vědom si své nadřazenosti i možnosti ukončit život myši, jí odpustí a pustí ji zpět k jejím lidem. Zde tedy ukazuje panovnickou moc, ale i milosrdenství. Později je lev zajat a upadá do zoufalství a beznaděje, kterou dává najevo svým řevem. Lev také tímto nářkem ukazuje lidskost, neboť si stěžuje na svůj život a trápení, což dělá mnoho lidí. Nakonec jej zachrání právě ona myš, kterou podceňoval, neboť chce takzvaně „splatit svůj dluh“ vůči němu laskavostí, tím, že lvu pomůže na svobodu. Myš se zachová tedy jako člověk, který oplácí dobro dobrem. To je každopádně shrnuto ve třetí části bajky, tj. v ponaučení, které si jeho posluchači z vyprávění odnesli a snad zapamatovali.

2.1.2 Bajka O havranu, sýru a lišce

Druhým příkladem anekdoty je bajka *O havranu, sýru a lišce*. Podle mého názoru se jedná o jednu z nejznámějších bajek:

²² *Ezop Vaclava Hollara* [online]. 1.vyd. John Ogilby, Miroslav Novotný. Wenceslas Hollan. Praha, 1936 [cit. 2013-08-01]. Dostupné z: <http://texty.citanka.cz/ezop-hollar/eh1-1-16.html>

„ Lidé, kteříž pochlebníků a řečí lahodných podávajících slova přijímají, oklamáni bejvají. Jakož tato rozprávka ukazuje.

Havran, vzav sejr na vokně, letěl s ním na jeden vysoký strom. Uhlédavši jej liška, zachtělo se jí toho sejra. I promluvila k němu lahodnými slovy, řkoucí: "O havrane, kdo jest tobě podobný? Neb žádný pták nemá takového peří, jako ty. A nevím, aby pěknější pták mohl nalezen býti, kdyby toliko k té kráse nějaký hlas měl; než tak mám za to, že máš hlas přiobhroubný." Havran se radoval z té marné chvály, a chtě se více zalibiti a hlas svůj okázati, vztáhši krk, silně zkríkl. A jakž ústa odevřel, hned mu sejr vypadl. Ten pochytivši chytrá a lstivá liška, rychle jej pohltila. Teprvá havran přestal, porozuměv tomu, že slova té lišky líbezná s lstí a nevěrou byla smíšená.

*Protož napomíná tato báseň obecně, pochlebníkův aby se stráhli a jich se varovali.*²³

Zde je možné pozorovat, že bajka má opět tři části: úvod, děj a nějaké ponaučení. Tentokrát se však zabývá lichotkami a jejich, mnohdy nepříznivým, dopadem, tedy tím, že mohou člověku příliš zvýšit ego a učinit jej natolik pyšným, že již neuvidí své chyby. Osoby, které si nechávají rády lichotit, zde symbolizuje havran a ty, které chtějí dosáhnout nějakého cíle těmito lichotkami, zde zase symbolizuje lstivá liška. Liška je často obrazem člověka, který je vychytralý, často užívá lstí, je jazykově velmi zdatná, takže se nabízí možnost, že liška byla i symbolem filosofů či řečníků. Liška pomocí lichotek dosáhne svého cíle i v této bajce, neboť oklame havrana a získá pro sebe sýr, aby utišila hlad. Můžeme také říct, že někdo lstivý obere zloděje, protože havran ten sýr sebral na okně, tudíž mu nepatřil.

2.1.3 Bajka O voslu a štěněti

Jako poslední příklad Ezopovy tvorby zde uvádím méně známou bajku *O voslu a štěněti*:

„Kdo k slušné službě není ustanoven a k ní se nehodí, ten nemá se tříti vyššímu a lepšímu sloužit, neb služba jeho příjemná nebude. O tom slyš tuto báseň:

Vosel, vida štěnátko, kterak pěkně od pána svého navedeno jest, že každý den s pánem se milkují a s sebou pěkně nakládají, tak že pán se s ním pohlazuje, jísti mu z

²³ *Ezop Vaclava Hollara* [online]. 1.vyd. John Ogilby, Miroslav Novotný. Wenceslas Hollan. Praha, 1936 [cit. 2013-08-01]. Dostupné z: <http://texty.citanka.cz/ezop-hollar/eh1-1-14.html>

svého stolu dává, a všecka čeled domácí mu folkuje, myslil sám u seb: "Kdyžt' toto tak malé nemilé zvířátko tak pán můj miluje i všeckna čeled pro to špatné lísání a umílení, jak mnohem více budou mne milovati, když já se k němu budu ulisně míti a umíleti. Mnohem lépe to se mu líbiti bude, že já veliký jsem a lepšího rodu nežli pes, a k mnohým věcem jsem užitečnější než to štěně, protož mnohem hodněji ctěn budu. A rozváživ ty věci vosel u sebe, uhlédal pána, an domů jde; hned běžel proti němu a ukázal radost svou řváním svým, a zpav se, vložil se svejmi předními nohami pánu na ramena, a počal jemu okolo oust čenichati a vokolo tváři sem i tam se umíleti, tak že na něm i šaty zmazal. A když nepodobně těžce na pánu ležel, pán zavolal na služebníky, aby ho té kratochvíle zbavili, a aby toho vosla prázden býti mohl. Tu všecka čeled na vosla s sochory, s kyjmi i s kamením běžela, a utloukli ho po hřbetě i po bocích, že v něm několik žeber zlámali, a ubitého zase jej k řebříku neb k jeslem přivázali, tak že ho ledvá s duší pustili.

Tato báseň ukazuje, že žádný nemá se vysokomyslně pozdvihovati, aby se měl u větší službu tříti, nežli by jemu náležité bylo.“²⁴

Podle této anekdoty můžeme usoudit, že její podoba ve formě bajky má znovu, jako téměř vždy, tři části, tedy úvod, děj a ponaučení jako závěr. Tato bajka obsahuje symbol osla, což bývá symbolem hlupáka a nadutce. Jak je vidět z příběhu, osel se domnívá, že když bude dělat to samé, co štěně, tak se mu také jeho pán ještě více odvděčí, jenže to se bohužel osel zmýlil a tvrdě na to doplatil. Štěně, tedy pes, je symbolem věrnosti a oddanosti, zde pravděpodobně ještě jako služebník chlapeckého věku.

2.2 Anekdota v řeckém dramatu

Jako další zde uvádím příklady anekdot vyskytujících se v řeckém dramatu. Anekdota byla hodně často užívaný prvek ve všech formách dramatu, ať už v tragédii nebo v komedii. Jména dramatiků, jako byli Aischylos, Sofokles, Euripides, Aristofanes a další, jsou velmi známa v literárních kruzích i mezi lidmi, kteří se zabývají divadlem, divadelní vědou nebo je čistě zajímá divadlo jako takové.

²⁴ *Ezop Vaclava Hollara* [online]. 1.vyd. John Ogilby, Miroslav Novotný. Wenceslas Hollan. Praha, 1936 [cit. 2013-08-01]. Dostupné z: <http://texty.citanka.cz/ezop-hollar/eh1-1-15.html>

2.2.1 Aristofanova Lysistrate

Konkrétně zde uvedu několik příkladů z divadelní hry *Lysistrate* od Aristofána. Jedná se o komedii, děj se odehrává kolem války Athén proti Spartě. Hlavními postavami nejsou pouze muži, ale také ženy, které chtějí zastavit tuto válku. Podle názoru žen v této divadelní hře muži válku zastavit nedokážou nebo nechtějí. Navíc tyto ženy žádají, aby je muži více respektovali a byli jim nápomocni. Tohoto efektu chtějí ženy dosáhnout tím, že společně i se ženami ze Sparty přestanou se svými muži mít pohlavní styk či jakkoliv být mužům doma nápomocny. Z počátku se zdá, že tato metoda nemá žádný vliv na chování mužů k ženám, ale po čase se účinek projeví. Muži sice začnou po ženách toužit, ale svůj vzhled stále v době války zanedbávají, nestarají se o to, jak vypadají, například mají špatně oblečené šaty. V závěru mezi sebou Athény a Sparta uzavřou mír, protože muži již déle nestrpí tuto metodu žen a ženy se pak navrátí do svých domovů za dětmi a manžely.²⁵

Prvním příkladem anekdoty je rozhovor mezi radním, hlavní představitelkou Lysistrate a dalšími ženami o tom, že by muž měl být jinak oděn, když vyráží na trh.
„Lysistrate: Nuž především to, že přestanou ve zbrani chodit už na trh a bláznovsky si vésti tam.

První stařena: To nebudou při Afroditě!

Lysistrate: Až dosud mnohý, byť kapustu jen šel koupit anebo hrnec, kol zboží chodí a plnou má zbroj, jsa podoben trojčícím běsům.

Radní: Ví bůh, tak jednat má statečný muž!

Lysistrate: A přec je to velice směšné, když se štítem na kterém Gorgonu má, jde kupovat rybičky na trh.

Druhá stařena: Můj bože, já byla jsem svědkem, jak je pan plukovník – vlasatý – na trh (jel koňmo!) a od baby vaječník dal si naložit v kovovou přilbu. A jindy zas Thrák, jenž oštěpem svým a štítem jak Tereus mával, tam děsil fikařku pohledem zlým a požíral nejlepší fíky.²⁶

Zde vidíme, že něco, co mužům přišlo jako povinnost, se právě ženám, jevílo jako něco naprosto absurdního a ona představa plně ozbrojeného člověka může být

²⁵ ARISTOFANĚS. *Lysistrate: Komédie o 4 jednáních*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1960. Divadelní hry

²⁶ ARISTOFANES. *Lysistrate*, s. 59-60.

v dnešku přirovnána k tomu, jako by si policista, který má na sobě vybavení těžkooděnce, tedy oblečení, helmu, kuklu a neprůstřelnou vestu vyrazil ve všední den na nákupy do obchodu, což by pro mnohé bylo děsivé, nepříjemné a divné.

Následující ukázka je z třetího jednání v *Lysistrate*, kdy si muži a ženy vyprávějí dvě anekdoty, muži ve snaze přesvědčit ženy, aby zanechaly své taktiky:

„Náčelník Starců (napolo k mužům, napolo k ženám): Chci vám říci jeden příběh, který jsem sám slyšel kdysi, ještě co chlapec. Tak to byl jedenkrát nějaký mládenec, jméno měl Melanion. Před sňatkem v samotu prch a bydlel sám v horách. Sít si pak uplet, zajíce chytal, psa tam měl taky. Nikdy už nepřišel ze zášti domů; tak si zprotivil ten jinoch všechny ženy; my pak, rozmyslní starci, právě jako ten mladý muž!²⁷

Na této anekdotě je vidět, že se jedná o jakousi výhrůžku ze strany mužů, neboť vyhrožují ženám, že už je nikdy nebudou mít rádi, což se na konci komedie projeví jako falešné. Jde o příklad *narratia* z řecké literatury, vidíme, že je krátké, jasné a snaží se být přínosné pro muže, tedy v tom, že by jim mělo zpět vyískat ženy.

Na tento příběh navazuje jako odpověď *narratio*, které je jako řečnická odpověď na příběh mužů:

„Náčelnice: Na vašeho Melaniola, chtěla bych i já vám říci nějaký příběh. Jakýsi Timon žil potulným životem, neschůdným trniskem obličej oplocen měl, jsa z plemen Lític. Nuže ten Timon v pustině býval vypuzen záštím, proklet dřív přehrozně ničemné muže. Tak ten Timon ničemné ty muže, jak my stále nenáviděl, ženám však byl velkým přítelem.²⁸

Postava Timona v tomto kratičkém příběhu zastupuje všechny ženy a je možné se domnívat, že náčelnice nezvolila jako hlavní postavu svého příběhu ženu, neboť si byla vědoma, že sami muži rozhodnou o tom, zda válka bude pokračovat, protože ženy sice mohly být přítomny v radě, nicméně do ní nemohly zasahovat. Proto do role obránce žen staví muže, který je zhrzen tím, jak často mu bylo ublíženo a je pro ženy rytířem, přítelem, jenž jim v nouzi pomůže.

2.3 Anekdoty ze života řeckých filozofů

Řecká literatura je velmi rozmanitá a různorodá, ale je často pravda, že mnoho anekdot “napsal sám život“. Není se tedy čemu divit, když mnoho anekdot lze nalézt

²⁷ ARISTOFANÉS. *Lysistrate: Komédie o 4 jednáních*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1960, s. 78

²⁸ ARISTOFANES. *Lysistrate*, s. 79.

v životopisech a příbězích o významných osobnostech, hlavně tedy z vyšších vrstev, filozofů, řečníků, či ostatních gramaticky zdatných osob.

2.3.1 Setkání Diogena s Alexandrem Velikým

Pravděpodobně nejznámější anekdota koluje o setkání Diogena ze Synopy s Alexandrem Velikým. Je známo, že Diogenes ze Sinopy byl představitelem kynické filozofie, a že žil v sudu, tedy jednalo se spíše o velkou keramickou nádobu. Práví se, že jednoho dne v Athénách se Alexandr vydal za Diogenem, protože slyšel o jeho moudrosti. Našel jej, jak se vyhřívá u svého sudu, a pravil Diogenovi, že mu splní jakékoliv přání. Diogenes odvětil, aby mu Alexandr ustoupil ze slunce, neboť mu stínil.²⁹

2.3.2 Anekdoty ze života Solóna

Následující dvě anekdoty pochází ze života filozofa a básníka Solóna, který podle životopisců měl bohaté zázemí.

První anekdota je o tom, jak byl Solón na návštěvě u Thaléta:

„Když přišel Solón do Miléty k Thalétovi, divil se prý, že se Thales vůbec nestará o to, aby se oženil a měl děti. Thales tehdy mlčel, ale za několik dní navedl jakéhosi hosta, aby řekl, že je tomu právě deset dní, co se vrátil z Athén. Když se Solón ptal, co je v Athénách nového, odpověděl onen muž, předem poučen, co má říci: „Nic zvláštního, až na to, že tam měl jakýsi jinoch pohřeb, jehož se zúčastnilo celé město. Byl to totiž, jak se říkalo, syn slavného muže, jenž vyniká zdatností nad spoluobčany. Nebyl však přítomen, nýbrž je prý již dlouhou dobu na cestách.“ „Nešťastník,“ pravil prý Solón, „jakpak se jmenuje?“ „Slyšel jsem sice jeho jméno,“ odpověděl host „ale nepamatuji si je: vím jen, že se mnoho mluvilo o jeho moudrosti a spravedlnosti.“ Takto vzrůstal s každou mužovou odpovědí Solónův strach a nakonec byl již tak poděšen, že sám napověděl cizinci jméno; zeptal se ho totiž, zda nebyl zemřelý Solónovým synem. Když muž přisvědčil, začal se Solón bít do hlavy a vůbec se choval a mluvil tak, jak činívají lidé v hlubokém zármutku. Thales ho uchopil za ruku a s úsměvem pravil: „ To mě

²⁹ LAERTIOS, Diogenés. *Životy, názory a výroky proslulých filozofů*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1964, s. 246.

*právě, Solóne, odrazuje od toho, abych se ženíl a měl děti, co i tebe drtí, ačkoliv jsi jedním z nejmužilejších. Nermuť se však pro tuto zprávu. Není totiž pravdivá.*³⁰

Zde se nám ukazuje typický případ řecké *chrie*. Anekdota se totiž týká významné osoby, tedy Solóna, je spojena s určitou událostí, což je právě návštěva u Thaléta, a vyznačuje se důvtipem i intelektualitou v tom, že Thales pomocí jeho taktiky vysvětlil Solónovi, proč tedy nemá ženu ani děti. Můžeme soudit, že Thales tušil, že by Solón nepřijal jeho slova o strachu a utrpení, pokud by mu to názorně nepředvedl pomocí nastrčeného hosta a jeho falešném příběhu o pohřbu.

Další příběh se částečně zabývá Solónovým způsobem výkladu zákonů a vypráví o tom, jak jej navštívil Anacharsis:

*„Anacharsis prý přišel do Athén k Solónovu domu, klepal na jeho dveře a pravil, že je cizinec, a že přišel proto, aby s ním uzavřel přátelství a hostinný svazek. Když mu Solón odpověděl, že je lépe uzavírat přátelství doma, pravil prý Anacharsis: „Nuže ty přece jsi doma, uzavři tedy ty se mnou hostinné přátelství.“ Solón se podivil vtípnosti toho muže, vládně ho přijal a nechal ho nějaký čas u sebe. Bylo to v době, kdy se již zabýval státními věcmi a formuloval své zákony. Když se o tom Anacharsis dověděl, posmíval se prý Solónově činnosti i jeho víře, že psaným slovem učiní přítrž nespravedlivosti a ziskuchtivosti občanů. Vždyť psaná slova se prý ničím neliší od pavučin, neboť jako ony zadrží z těch, které polapí, jen lidi slabé a nepatrné, kdežto mocní a bohatí je roztrhnou. Solón prý na to odpověděl, že také smlouvy lidé zachovávají, není-li pro některou z obou stran, které je uzavřely, prospěšné je porušovat. A on prý přizpůsobuje zákony občanům tak, že všem jasně dokazuje, že je lépe jednat spravedlivě než nespravedlivě.*³¹

Tato druhá anekdota je ve své podstatě spíše *narratio*, je jasné a stručné, také zde se stanovuje určitý případ, tedy způsob, jakým je nejlepší propagovat zákony, a sám autor daného zákona by zákon měl nejvíce dodržovat.

Právě touto anekdotou zakončují svoji zmínku o anekdotě v řecké literatuře. Tato kapitola uvádí pouze některé druhy anekdot a zvláště *chrii*. Druh anekdoty *chria* se v římské literatuře již nevyskytuje.

³⁰ PLÚTARCHOS., *Životopisy slavných Řeků a Římanů I.* 2.vyd. Překlad Antonín Hartmann. Praha: Arista, 2006, s. 130-131. Antická knihovna, 74.

³¹ PLÚTARCHOS., *Životopisy slavných Řeků a Římanů I.* 2.vyd. Překlad Antonín Hartmann. Praha: Arista, 2006, s. 130. Antická knihovna, 74.

3. Anekdota v římské literatuře

Nyní se tedy dostávám k hlavní části mé práce. Anekdoty byly v římské literatuře velmi populární. Za zvláštní typ lze považovat satirickou anekdotu, neboť ta jako jediná má svůj původ v římské literatuře. Pro lepší přehlednost a srozumitelnost je tato kapitola rozdělena na čtyři části: Archaické období, Zlatý věk, Stříbrný věk a Pozdní antika.

3.1 Archaické období (3.-2.stol.př.Kr.)

Jde o dobu, kdy se teprve ustanovovala římská literární tradice. Více se literatura rozvíjela až po První punské válce, kdy Římané začali vnímat to, že jim v této literární tradici chybí. Na počátku této tradice ovšem nestojí Říman, ale otrok z Řecka Livius Andronicus. Livius působil později jako učitel a byl požádán, aby přeložil do latiny jednu komedii a jednu tragédii. Skutečně tak učinil, a tak napomohl vzniku římské literatury. Římané tedy pomalu přejali žánry a literární útvary z Řecka, ovšem většinou překládali nebo díla přizpůsobovali římskému prostředí.³² Díky tomuto se také i do latiny dostala anekdota v mnoha přeložených literárních dílech.

3.1.1 Anekdoty o počátcích Říma

V této kapitole hodlám zmínit různé anekdoty týkající se Romula a Rema a založení města Říma. Ze začátku je možné říci už jen to, že není jasný samotný původ Romula a Rema, tedy to, jak se narodili a komu se narodili. Existuje mnoho verzí, a tak zde uvádím jednu anekdotu o jejich původu:

„V domě Tarchetia, velmi nespravedlivého a krutého krále Albanů, objevilo se prý božské znamení: z krbu vyvstal mužský úd a zůstal tam po mnoho dní trčet. V Etrurii byla tehdy věštírna Téthyina, a odtud dostal Tarchetius věštbu, že s oním zjevením má obcovat některá panna, načež prý porodí syna, jenž se jednou velmi proslaví a vynikne jak statečností, tak štěstím a silou. Tarchetius pověděl o věštbě jedné ze svých dcer a přikázal jí, aby obcovala s oním zjevením. Ta to však odmítla jako nedůstojné a poslala tam služebnou. Když se o tom Tarchetius dozvěděl, rozzlobil se, dal obě uvěznit a chtěl

³² ŠUBRT, Jirí. *Římská literatura*. 2. vyd. Praha : OIKOYMENH, 2005. s 7-15. Sborník, slovníky, učební texty; sv.26.

*je potrestat smrtí. Ve snu se mu však zjevila Vesta a zakázala mu dívky zavraždit. Přikázal prý potom zajatým dívkám, aby tkaly jakousi látku, a slíbil jim, že až ji utkají, budou se smět provdat. Ve dne tedy tkaly, v noci však jiné dívky na rozkaz Tarchetiův tkaninu páraly. Když služebná porodila ze styku s oním zjevením dvojčata, dal je Tarchetius jakémusi Teratiovi a poručil mu, aby je odstranil. Ten je odnesl k řece, a tam je pohodil. Potom k nim přicházela vlčice a kojila je svým mlékem a různí ptáci přinášeli droby a vkládali je nemluvnatům do úst. Konečně jakýsi pastýř, který to s údivem pozoroval, se odvážil jít blíže a děti se ujal.*³³

O této anekdotě lze říci, že jde o *narratio* s mytologickým tématem, neboť je krátké a jasné, ale vzhledem k povaze vyprávění o znamení, by mohlo jít i o *testimonium*, které mělo přesvědčit lidi o nadpřirozenosti Romula a Rema v tomto příběhu. Podle Plutarcha šlo ovšem o jednu z mnoha “báchorek“, které kolovaly mezi lidem a tudíž jí nepřikládá žádnou historickou hodnotu.³⁴

Další anekdota z mytologického prostředí Romula a Rema vypráví o založení města Říma a tom, jaké měli Romulus a Remus mezi sebou v tomto směru neshody.

*„Hned, jak se rozhodli, že založí město, vznikl mezi nimi spor o místo. Romulus totiž založil takzvaný čtvercový Řím a chtěl obydlit toto místo. Remus chtěl naproti tomu osídlit jakési pevné místo na Aventinu, které bylo po něm nazváno Remonium, nyní se však nazývá Rignarium. Shodli se pak na tom, aby jejich spor rozhodl příznivý let ptáků. Usadili se tedy každý zvlášť, a tu se prý Removi objevilo šest supů, Romulovi pak dvakrát tolik. Někteří prohlašují, že Remus supy skutečně viděl, Romulus že však lhal, a že se mu dvanáct supů objevilo teprve tehdy, když k němu již Remus přišel. Proto dosud Římané nejčastěji věští z letu supů.*³⁵

Tato anekdota má ještě mnoho podob a verzí, neboť se mnohdy říká, že Romulus a Remus řešili spor ne o místo, ale o to, jak se bude jejich město jmenovat. Podle této jiné verze opět vyhrál s počtem supů Romulus a tudíž se bylo městu dáno jméno po Romulovi, tj. Roma. U této anekdoty lze vidět, že se již jedná určitě o *narratio*, díky tomu, že je krátké, stručné a přínosné způsobem, jakým zobrazuje danou mytologickou látku.

Další anekdota pochází z období po tzv. únosu Sabineek, kdy se Romulus rozhodl, že vzhledem k tomu, že v Římě pobývali prakticky jenom muži, jednalo se prý

³³ PLÚTARCHOS. *Životopisy slavných Řeků a Římanů*. 2. vyd., V AK 1. Praha: Arista, 2006-2007. s. 33. Antická knihovna; 74, 76. ISBN 80-86410-46-3.

³⁴ PLÚTARCHOS., *Životopisy slavných Řeků a Římanů I*, s. 33.

³⁵ *Tamtéž*, s. 39.

mnohdy o různé kriminálníky – vrahy, zloděje, cizoložníky – je třeba do Říma dovést i nějaké nové ženy, neboť žádné nechtěly být manželkami těchto lotrů. A tak unesl ženy z kmene Sabinů, dlouho mezi sebou bojovali až uzavřeli mír.³⁶ Následující anekdota právě popisuje čas, kdy Sabinové chtěli obnovit jejich boj proti Římanům a co se tehdy údajně

přihodilo:

„Již se chystali obnovit boj, když je zadržela zvláštní a nepopsatelná podívaná. Spatřili totiž, jak se uloupené dcery Sabinů řítí ze všech stran s křikem a nářkem, jak smyslů zbavené, přes zbraně a mrtvolky ke svým mužům a otcům. Jedny nesly v náručí nemluvnata, druhé si zakryly tvář rozpuštěnými vlasy a všechny volaly nejnežnějšími jmény, tu na Sabiny, tu na Římany. Obě strany pojal soucit a rozestoupily se, aby mohly ženy stanout uprostřed mezi šiky. Pohled na ně a ještě více jejich slova, jež z upřímného obvinění přešla v úpěnlivé prosby, vyloudila všem slzy a hluboce je dojala. „Co zlého nebo bolestného jsme vám způsobily, že jednu krutou bolest jsme již musily vytrpět a druhou nyní trpíme? Násilím a nezákonně jsme byly uneseny těmi, jimž nyní patříme. Po našem únosu si naši otcové ani bratři ani příbuzní tak dlouho na nás nevzpomněli, až když nás čas připoutal nejpevnějšími pouty k těm, které jsme nejvíc nenáviděly, a způsobil, že se nyní chvějeme strachem, bojují-li ti, kdo se na nás dopustili násilí a křivdy, a pláčeme, jestliže umírají. Vždyť jste nepřišli pomstít panny na násilnících, ale odnímate nyní manželkám muže a matkám děti a pomoc, kterou nám nešťastným přinášíte je bolestnější, než někdejší lhostejnost a zrada. Tak nám dokázali svou lásku oni, tak nám vy dokazujete svůj soucit. Neboť jestliže jste bojovali z jiného důvodu, pak jste měli zanechat boje již proto, že jsme vás učinily tchány a dědy, a že jste nyní příbuzní. Jestliže vedete válku kvůli nám, odvedte nás se zeti a dětmi a vraťte nám otce a příbuzné a neberte nám děti a muže. Prosíme vás, nečiňte z nás opět zajatkyne.“³⁷

Podle toho, jak záznamy pokračují, Sabinové a Římané mezi sebou uzavřeli mír. Toto dlouhé *narratio* nám nastiňuje obraz toho, jak i tehdy ženy, které byly doma, těžce snášely smrt svých synů a manželů a sami viděly, že jde o nesmyslný boj. Je tedy podivuhodné, že muži v této anekdotě uposlechli jejich prosby a uzavřeli mezi sebou mír. Zvláštností je i to, jak se ženy zastaly těch, kteří je unesli a pravděpodobně i znásilnili, či se vůči nim chovali velmi hrubě. Tedy nám tato anekdota ukazuje mentalitu tehdejší doby, a to, že muži mají místo i pro soucit a empatii. Zda-li se jednalo o

³⁶ PLÚTARCHOS. *Životopisy slavných Řeků a Římanů*. 2. vyd., V AK 1. Praha: Arista, 2006-2007., s. 42-49. Antická knihovna; 74, 76. ISBN 80-86410-46-3.

³⁷ PLÚTARCHOS. *Životopisy slavných Řeků a Římanů*, s. 48.

skutečnou událost či jenom mýtus, to bohužel nevíme, je tedy možnost, že je tento příběh založený na pravdě a jenom lehce pozměněný.

Poslední anekdota z prostředí příběhů o Romulovi, vypráví o konci jeho života. Podle mnohých prý nezemřel přirozenou smrtí, nýbrž náhle zmizel tak, že po něm nezůstal ani kus těla či jeho oblečení. Někteří lidé tvrdili, že za tím stojí senátoři, kteří ho zabili ve Vulcanově chrámu a rozsekali jeho tělo na kousky, z nichž si každý z nich jeden kus těla vzal a odnesl potají v tóze.³⁸ Druhá verze je velmi odlišná:

„Druzí soudí, že Romulus nezmizel v chrámu Vulcanově, nýbrž že se to událo, když předsedal shromáždění lidu za městem u takzvané Koží bažiny. Tu se prý znenadání objevily na obloze podivuhodné, těžko popsatelné úkazy a neuvěřitelné změny; neboť se prý zatmělo slunce a rozestřela noc, nikoliv však lahodná a klidná, nýbrž strašlivě hřmělo a poryvy větru hnaly ze všech stran proudy deště. Lid se za tohoto dopuštění rozprchl na všechny strany, urození se však shlukli dohromady. Když bouře ustala a rozjasnilo se, scházela se většina lidí zase na shromážděním a všichni se toužebně sháněli po králi. Senátoři prý však nedovolili pátrat po něm a vyzvídat, nýbrž nařídili všem, aby Romula ctili a modlili se k němu, poněvadž byl vzat mezi bohy a místo dobrým králem bude jim milostivým bohem. Většina prý tomu uvěřila, šla radostně domů a modlila se k němu v blahé naději. Vyskytli se však lidé, kteří tuto událost přikře a nevráživě popírali a znepokojovali patricije obviňováním, že sami krále zavraždili a prostoduchý lid obalamutili.“³⁹

Ať už Romulus umřel nebo zmizel, je možné tvrdit, že existoval jako historická postava. Nicméně tato anekdota je příkladem *testimonia*, jež má posilovat víru u lidí v to, že Romulus byl skutečně vzat mezi bohy, a mohou se na něj obracet v jejich modlitbách. Podle Plutarcha se zachovávaly určité obyčeje, které byly památkou právě na den, kdy Romulus zmizel, jednalo se prý o sedmý měsíce Iulius.⁴⁰ Pokud by se stala první verze, tedy to, že se Romula zbavili senátoři, a našly by se důkazy, mohlo by to znamenat občanskou válku mezi patricijí a plebejci. Žádné takové důkazy se však nenašly, a tak i pro nás může být Romulovo zmizení velkou záhadou.

³⁸ PLÚTARCHOS., *Životopisy slavných Řeků a Římanů I.*, s. 55.

³⁹ PLÚTARCHOS., *Životopisy slavných Řeků a Římanů*. 2. vyd., V AK 1. Praha: Arista, 2006-2007., s. 55-56. Antická knihovna; 74, 76. ISBN 80-86410-46-3.

⁴⁰ *Tamtéž*, s. 55-56.

3.1.2 Plautův *Miles Gloriosus*

Jak již bylo řečeno, prvními překlady a úpravami byla většinou dramata. Nejznámějším dramatikem a inovátorem v tomto období byl Titus Maccius Plautus. Plautus se inspiroval řeckou komedií, zejména Menandrem, a soustředil se jenom na jeden žánr, to je *palliata*. Z jeho her se nám zachovalo pouze 21 dramát s tím, že jedna hra se zachovala téměř celá. Mezi známé hry patří *Aulularia*, česky Komedie o hrnci, *Pseudolus*, či *Miles Gloriosus*.⁴¹ Právě v z této poslední hry zde uvádím několik případů anekdot, které hra obsahuje.

První anekdota je hned v úvodu hry a již nám nastiňuje, o čem tato komedie bude a uvádí hlavní postavu. Je to Pyrgopolinices, jenž je vojákem, a podle mnoha svědectví ve hře i tyranem. Anekdota je dialogem mezi ním a jeho služebníkem Artotrogem.

„**Artotrogus:** *Hektor se strachy přímo tetelí, a Marta zesměšňuje, kdy se ti zachce!*

Pyrgopolinices: *Mars, myslíš toho cápka, co jsem ho – tuhle v té bitvě – šetřil z outrpnosti? Na Řepnejch polích, v seči, jak tam vnuk Neptunův vybouch, Bumbomachides, když trouf si drze táhnout proti mně?*

Artotrogus: *Tak zrovna toho. Chtěl tě překvapit svým kopím zezadu. Tys rozfofroval takový protivítr na tom poli, že svět mocnější orkán nepoznal, co větry vějí! Jeho pluky, pche! Ty rozprskly se rázem do všech stran, jako bys foukl do hromady listí!*⁴²

Celá komedie *Miles Gloriosus* potom může připomínat bajku o havranovi, sýru a lišce, kde ti, kteří se snaží dosáhnout svých cílů, používají lichotky a snaží se sbírat“kladné body“ u Pyrgopolinice. Potom jeho přehnaného sebevědomí využijí ve svůj prospěch a snaží se dosáhnout svého cíle, ať už se jedná o potravu, slávu či majetek. Jak se později dovídáme, Artotrogovi šlo hlavně o to, aby měl kde spát a aby měl plný žaludek. Přehnané ego jeho pána mu v tomto jenom napomáhalo společně s lichotkami. Forma této anekdoty je *dialog*, ale je zde i možnost, že se jedná o *narratio*.

Další anekdota z této divadelní hry nám vypráví příběh o tom, jak se k Pyrgopolinicevi dostal jeho sluha a žena, kterou by si chtěl vzít za manželku, nebo alespoň ji mít jako milenku.

„**Palaestrio:** *Tady jsem v Efezu a pocházím z Atén, zrovna jako můj skutečný pán. To je ten prima mladý pán, co bydlí tady vedle v tom domě, protože jsem pro něj*

⁴¹ ŠUBRT, Jiří. *Římská literatura*. 2. vyd. Praha : OIKOYMENH, 2005. s 15-24. Sborník, slovníky, učební texty, sv.26.

⁴² PLAUTUS. *Miles Gloriosus aneb Thučhuba: antická komedie*. Praha:Dilia, 1976. s. 3-4

*poslal. Tajně! Aby se mohl setkat se svou milou. Taky tajně! Protože mu ji tenhle vrahoun unesl z Atén, když byl – tedy můj pán když byl – právě na služební cestě, ale já jsem za ním jel, za svým pánem, chytli mě na moři piráti a dali mě tady tomu verbíři, a tak jsem ji, která se dodnes brání tomu proutníkovi, zase uviděl v jejím zármutku a připravuju její útěk. Tajně! Zrovna teď jsem vyboural díru ve zdi, která odděluje její světničku od vedlejšího domu a tedy od jejího miláčka, teď je právě tady vedle a její hlídač, hlava skopová, zřejmě nic nezmerčil. Není to hezky zamotaná historie?*⁴³

Nejedná se o *exemplum*, protože to není výrok slavné osobnosti a není přizpůsobený ději a také se nejedná o *testimonium*, jelikož tento text nemá vzbuzovat víru v nadpřirozeno ani v božstva. Vidíme zcela jasně, že se tady jedná o formu *narratia*, neboť text je jasný, krátký a pomáhá nám nahlédnout na okolnosti předcházející ději komedie.

Komedii *Miles Gloriosus* také zakončuji i poklapitolu 3.1 o archaickém období v římské literatuře. Toto nahlédnutí do počátku literatury v Římě nám ukázalo, že existovalo mnoho překladů a mnoho autorů, kteří se snažili zpřístupnit římskému publiku kvalitu a možnosti, které již dlouho předtím nabízeli Řekové svým lidem.

⁴³PLAUTUS. *Miles Gloriosus aneb Tlučhuba: antická komedie*. Praha:Dilia, 1976. s. 9.

3.2 Zlatý věk (1.stol. př. Kr. – 1.stol. n. l.)

Zlatý věk je také často označován jako klasické období v římské literatuře. Jedná se o období přibližně od 1.stol.př.Kr. až po 1.stol. našeho letopočtu. V této době taky došlo k proměně z římské republiky na císařství. V této době nastal rozkvět římské literatury, již se nevytvářely jenom překlady, ale také vlastní texty s náměty z římského prostředí, vznikla také například satira. V tomto období psalo mnoho významných osob jako Cicero, Ovidius a také císaři měli svá díla. Od Caesara jsou velmi známé jeho zápisky, jména jako Augustus, Claudius, Caligula, Tiberius a další jsou proslavená nejen díly, ale i činy.

3.2.1 Anekdoty ze Životopisů dvanácti císařů

Na prvním místě nahlédneme do historiografie, tedy přesněji do životopisů císařů této doby. Autoři životopisných děl používali anekdoty ve svých knihách velmi hojně, takže tato díla jsou výborným zdrojem studia anekdot. Pro následující část čerpám ze Suetoniova díla s názvem *Životopisy dvanácti císařů*. Jde o historiografickou knihu, která obsahuje mnoho anekdot ze životů právě těch císařů, které pro své dílo Suetonius vybral. Podívejme se tedy pro začátek na anekdoty, které byly spojeny se životem Gaia Julia Caesara.

3.2.1.1 Gaius Julius Caesar

Jako první uvádím oslavnou řeč Caesara na pohřbu jeho tety Julie, která pocházela z rodu jeho otce.

„Rod mé tety Julie po matce vzešel od králů, její rod po otci je spojen s nesmrtelnými bohy. Od Anka Márcia pocházejí totiž Márciové Régové, jejichž jméno měla její matka; od Venuše pocházejí Júliové, rod, ke kterému náleží naše rodina. A tak se združily v našem rodě i velebnost králu, kteří mezi lidmi zmohou nejvíce, i posvátná úcta bohů, v jejichž moc jsou i sami králové.“⁴⁴

Tuto řeč je možno řadit mezi *exempla*, neboť se jedná o text, který pronesl Caesar. Splňuje tedy základní kritéria, tj. jedná se o výrok a pronesla jej slavná osobnost

⁴⁴ Suetonius Tranquillus, Gaius. *Životopisy dvanácti císařů*. Vyd. 3., v SNKL 1. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1966. s. 21. Živá díla minulosti; sv. 44.

tehdejší doby, navíc je pravděpodobně převzatý a zasazený do životopisu Caesara. Existuje také pravděpodobnost, že tato anekdota je *testimonium*, neboť má vzbudit v člověku víru v to, že dva zmíněné rody – Régové a Júliové – jsou božského původu. Také se lze domnívat, že toto tvrzení má politické důsledky, neboť ten, kdo je zvolen božstvem, má přece největší právo vládnout.

Následující anekdoty pochází z doby, kdy se Caesar stal konzulem, vyhlásil mnoho nových zákonů a ustanovení a obnovil některé stálé zvyklosti. Konkrétně vyprávějí o jeho sporu se spolukonzulem Bibulem a jejich vládě v římské republice.

„Po vyhlášení návrhu zákona na rozdělování pozemků pokusil se kolega oddálit jeho projednávání, Caesar ho však zbraněmi dal vyhnat z fora. Bibulus si sice následujícího dne v senátu stěžoval, nenašel se však nikdo, kdo by k tak úžasné události učinil návrh nebo se odvážil pronést nějaké mínění, třebaže bývalo často při méně významných zmatcích činěno mnoho usnesení. To uvedlo Bibula do takového stupně zoufalství, že se až do konce svého konsulátu skrýval doma a neodvažoval se ohlašovat námitky nijak jinak, leč písemně.“⁴⁵

Naskytl se nám tedy pohled na to, jak Caesar řídil svůj konzulát. Jasně lze vidět, že anekdota zde nabírá formu krátkého *narratia*. Další anekdota vznikla v návaznosti na předcházející, protože se praví, že po tom, co se Bibulus uzavřel ve svém domě, rozhodoval Caesar sám o všech státních záležitostech.

„To ne za Bibula, leč za Caesara se stalo; za Bibula se, vím, nestalo dočista nic.“⁴⁶

Formou této anekdoty je *exemplum* nebo dokonce *epigram* – protože obsahuje humornou pointu a jde o politickou satiru.

Další anekdoty pocházejí z období, kdy Caesar vyvolal občanskou válku, aby mu nebyla odňata moc a nebyl souzen za svoje činy. Podle jistých zpráv pronesl po bitvě u Farsálu, když viděl mrtvé vojáky následující výrok:

„Mají, co chtěli. Přes tak veliké své činy byl bych býval já, Gájus Caesar, najisto odsouzen, kdybych se nebyl uchýlil o pomoc k vojsku.“⁴⁷

U této anekdoty můžeme téměř s jistotou říci, že se jedná o *exemplum*, které je jakousi formou obhajoby. O občanské válce a Caesarově tažení koluje mnoho anekdot, jedna z nejznámějších vypráví o jeho pobytu v blízkosti řeky Rubikon.

⁴⁵ SÜETONIUS TRANQUILLUS, Gaius. *Životopisy dvanácti císařů*. Vyd. 3., v SNKL 1. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1966. s. 27. Živá díla minulosti; sv. 44.

⁴⁶ SÜETONIUS TRANQUILLUS, Gaius. *Životopisy dvanácti císařů*, s. 27.

⁴⁷ *Tamtéž*, s. 34.

„Zatímco zde otálel, přihodil se takovýto div. Náhle se jemu nablízku objevil neznámý člověk, znamenitě urostlý a sličný, který seděl a pískal na píšťalu. Když se k jeho poslechu sběhli kromě pastýřů také velmi četní vojáci ze svých stanovišť a mezi nimi také hudci, popadl neznámý u jednoho vojenskou trubku, vyskočil k řece, z plných plic zatroubil k útoku a zamířil na druhý břeh. Tehdy řekl Caesar: „Pojďme tam, kam nás volají úkazy bohů i nespravedlnost nepřátel.“ A dále pravil: „ Kostky jsou vrženy.“⁴⁸

Formou této anekdoty je *narratio*, ale pokud ji rozdělíme na dvě části, z nich druhá, obsahující Caesarovy výroky, má formu *exempla*. Ukazuje nám, že Caesar by možná ještě vyčkával, nebýt onoho cizince, kvůli kterému se rozhodl jednat a táhnout s vojskem dál, naznačuje nám vyprávění, že tedy nešlo o Caesarovu vůli jít dál.

Zajímavá anekdota kolovala o Caesarově milostném životě, neboť se uvádí, že byl milencem bythýnského krále Nikodéma a tyto následující verše kolovaly mezi jeho vojáky:

*„Zdolal Caesar Galie a Nikodémes Caesara;
Caesarův je tento triumf, který zdolal Gálie,
ne však triumf Nikodéma, který zdolal Caesara.“⁴⁹*

I když si vojáci a senát vážili Caesara pro jeho vojenské úspěchy, tak jeho milostný život mu byl často vyčítán. Podle tehdejšího mínění byl Caesar velmi aktivní v milostném životě a povedlo se mu prý svést mnoho žen z vyšších vrstev společnosti. Právě i kvůli těmto ženám kolovaly o něm, tedy opět díky vojákům, satirické verše:

*„Pozor na manželky! Vedem plešatého smilníka.
V Gálii zlato promrhal jsi, jež jsi tady vydlužil.“⁵⁰*

Další anekdota se zabývá Caesarovým vojenským životem a vedením svých vojsk, přesněji vypráví o tom, jak Caesar dokázal vzbuzovat odvahu, nebo spíše zahánět strach ještě větším strachem.

„Byli-li vojáci přestraseni pověstí o početnosti nepřátel, dodával jim odvahy tím, že zprávy nejenom nevyvracel nebo nezmenšoval, nýbrž ještě přeháněl a další vylhával. Tak když očekávání příchodu Jubova nahánělo hrůzu, svolav vojáky k promluvě řekl: „Vězte, že v těchto několika nejbližších dnech přibude král s deseti legiemi, třiceti tisíci jezdci, stem lehkooděnců, se třemi sty slony. Pročež přestaňte

⁴⁸ SÜETONIUS TRANQUILLUS, Gaius. *Životopisy dvanácti císařů*. Vyd. 3., v SNKL 1. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1966. s. 35. Živá díla minulosti; sv. 44.

⁴⁹ SÜETONIUS TRANQUILLUS, Gaius. *Životopisy dvanácti císařů*, s. 43.

⁵⁰ *Tamtéž*, s. 44.

*někteří slídit dále nebo pronášet dohady. Věřte mně, který to mám zjištěno. Jinak takové lidi naložím na nejzpuštěnější loď a dám je odvézt kterýmkoli větrem do neznáma.*⁵¹

Anekdota, kterou jsem zde uvedl, má formu *exempla*, neboť uvádí výrok slavné osoby ve svém kontextu, nebo se jedná o *narratio*, protože příběh je krátký, jasný a jeho funkcí je povzbudit nebo spíše vyprovokovat vojáky k lepším výkonům, i když lze soudit, že taková forma proslovu před bitvou vojáka spíše demotivuje a snižuje mu morálku i soustředění.

Poslední anekdoty, které zde z Caesarova životopisu uvedu, se týkají jeho smrti. Konkrétně jde o dvě předzvěsti, které ho měly varovat před smrtí. Jeho přátelé i manželka se jej snažili odradit od toho, aby ten den šel na zasedání v radnici. První z nich vypráví o tom, jak byla v kolonii Kapue, v oblasti, kde se prý nacházel náhrobek jejího zakladatele Kapyse, objevena měděná deska, která obsahovala řecký nápis:

*„Až budou odkryty kosti Kapyovi, bude zabit jeho potomek rukou pokrevných přátel a jeho smrt bude brzy pomstěna velkými pohromami Itálie.*⁵²

Jedná se s největší pravděpodobností o *testimonium*, i přesto, že je tento útvar podobný *exemplu*. Nicméně na rozdíl od *exempla* má tato anekdota za účel vzbudit ve čtenáři víru v nadpřirozeno a v bohy. Z tohoto důvodu mezi *testimonia* řadím i další a poslední anekdotu ze životopisu Caesara, kterou zde uvedu. Druhá událost se prý podle všeho stala den před Caesarovou smrtí.

*„Den před samotným patnáctým březnem vletěl do radnice Pompéjovy pták střízlík s vavřínovou větvičkou, ale z blízkého háje se naň vyřítily ptáci rozmanitých druhů a přímo na radnici ho rozsápali.*⁵³

3.2.1.2 Gaius Octavianus Augustus

Životopisy dvanácti císařů pokračují po Caesarovi životem Augustovým, který je znám mnohým lidem pod jménem Gaius Octavianus. Byl součástí druhého triumvirátu, jehož účelem bylo dopadení vrahů Julia Caesara. Po splnění tohoto cíle vypukla mezi triumviri válka, ve které zvítězil právě Octavianus. Do tohoto období je podle bible také řazeno narození Ježíše Krista a rok nula. Octavianovo působení v římské říši bývá často hodnoceno jako doba rozkvětu. Zpočátku byl Augustovi vyčítán

⁵¹SUETONIUS TRANQUILLUS, Gaius. *Životopisy dvanácti císařů*. Vyd. 3., v SNKL 1. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1966. s.50. Živá díla minulosti; sv. 44.

⁵² SUETONIUS TRANQUILLUS, Gaius. *Životopisy dvanácti císařů*, s.58.

⁵³ *Tamtéž*, s.58

původ, o takové fámy se postaral Antonius. Kvůli tomuto původu také Arci Kassius z Parmy o něm hovoří s odporem:

„Matčinu mouku máš z prachsprosté pekárny v Arícii; hnětl ji rukama ušpiněnýma od drobných mincí penězoměnec z Nerula.“⁵⁴

Formou anekdoty je *satira*. Na adresu jeho původu zaznělo později ještě mnoho dalších pomluv a urážek. Je možné, že toto na něm zanechalo jisté následky, neboť se choval jako tyran, zvláště vůči zajatcům, o tomto jeho chování existuje anekdota:

„V jiném případě dvěma zajatcům, otci a synu, prosím o život, poručil, aby si losem nebo hrou s prsty určili, komu jej má darovat, a přihlížel pak ke smrti obou, otce, který se sám na popravu přihlásil a syna, který proto potom spáchal sebevraždu.“⁵⁵

Toto *narratio* nám ukazuje pohled na to, jak Augustus dokázal jednat. Také v této anekdotě pozorujeme, že samotná anekdota v antice opravdu není humorná záležitost, ale může obsahovat i takto kruté texty. V Augustově životopise se mimo jiné dozvídáme o tom, co se stalo po bitvě u Aktia Antoniovi a Kleopatře.

„Antónia, který se příliš pozdě pokoušel vyjednávat o mír, donutil k sebevraždě a šel se podívat na jeho mrtvolu. Ke Kleopatře, kterou si velice přál zachovat pro svůj triumfální průvod, dal povolat dokonce Psylly, aby jí vysáli jed a hnis, protože se myslelo, že zahynula hadím uštknutím. Oběma prokázal poctu společného hrobu a dal dokončit náhrobek, s jehož výstavbou sami začali.“⁵⁶

Mnoho císařů po vítězných válkách pořádalo triumfální průvody na znamení vítězství a součástí byl také buď zajatý panovník, který válčil s císařem, nebo manželka, či nějaký rodinný příslušník nepřítele. Augustus se vůči Antoniovi a Kleopatře nezachoval naprosto bezcitně, jak vyplývá z tohoto krátkého *narratio*. Nechal je pohřbit společně a nedovolil si hanobit jejich ostatky, či nějak jinak je potupit, ačkoliv se právě onen triumfální průvod, ve kterém by Kleopatra byla, jeví jako způsob potupení.

Augustus obnovil římskou republiku, dlouho již o tomto kroku uvažoval, až se mu jej nakonec povedlo uskutečnit, o těchto jeho myšlenkách vypovídá i následující anekdota:

„Kéž je mi dopřáno, abych stát zdravý a silný ustanovil na jeho podezdívce a mohl sklízet ono ovoce svého působení, o které usiluji, abych totiž byl nazýván

⁵⁴ SÜETONIUS TRANQUILLUS, Gaius. *Životopisy dvanácti císařů*. Vyd. 3., v SNKL 1. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1966. s.64-65. Živá díla minulosti; sv. 44

⁵⁵ SÜETONIUS TRANQUILLUS, Gaius. *Životopisy dvanácti císařů*, s.69.

⁵⁶ *Tamtéž*, s.72.

*původcem nejlepší ústavy a abych umíraje si odnášel s sebou naději, že nepohnutě setrvají na svém místě základy státu, které položím.*⁵⁷

V tomto případě se jedná zcela jasně o *exemplum*, protože anekdota splňuje dané požadavky, tj. jedná se o výrok, který pochází od slavné osobnosti a který je také přizpůsoben pro konkrétní použití v životopisu. Výrok, který pochází právě od Augusta, nám ukazuje jeho přání a jeho naději, že se toto přání splní. Také z dalšího výroku, který zde uvedu vyplývá, že Augustovi záleželo na tom, co si o něm lidé mysleli, a co si o něm lidé řeknou, až bude po smrti. Pochází z jeho zvláštního ediktu.

*„Vymyslel jsem to proto, abych podle jejich života jakožto příkladu byl od spoluobčanů posuzován jednak sám, dokud budu žít, jednak stejným způsobem i přední mužové příštích pokolení.*⁵⁸

Opět je forma anekdoty *exemplum*. V životopise od Suetonia je však také spíše až později uváděno, že se Augustus choval i milosrdně a že se uměl slitovat, tedy i nad těmi, kdo jej pomlouvají. Jedna anekdota, která pochází ze soudního prostředí, nám takové jednání ukazuje.

*„Když jednou při soudním vyšetřování bylo Aemiliu Aeliánovi mezi rozmanitými obviněními vytýkáno jako jedno z nejtěžších, že se zhusta špatně vyslovuje o císaři, obrátil se Augustus na žalobce a podoben jsa rozčilenému zvolal: „Kdybys mi to mohl dokázat! Postaral bych se, aby si Aeliánus uvědomil, že také já mám jazyk – i já bych totiž o něm více mluvil.“ A nepřipustil dalšího vyšetřování v té věci ani tenkrát ani později.*⁵⁹

Zde vidíme pravděpodobně dvě anekdoty, avšak jedna je vsazena do druhé. Anekdota, která tvoří tedy příběh a rámec, má formu *narratia* a anekdota, která je výrokiem císaře Augusta, je *exemplum*. Znovu podotýkám, že je to proto, že jde o výrok, a navíc výrok slavné osobnosti, a anekdota je upravená pro potřeby životopisu. Ale i přes jeho dobrotu a odpouštění, které projevoval vůči přátelům a lidem u soudů, podobně jako Caesar i Augustus měl „bujarý“ milostný život, jak dosvědčují řádky v dopise, který mu napsal Antonius, ještě před tím, než se ve zlém rozešli.

„Odkud ta změna s tebou? Že hajám z královnou? Je to moje žena. Začal jsem s tím teď, a ne už před devíti roky? A ty snad pěstuješ jenom Drúsillu? Ať se ti daří náramně, ale jenom tehdy, jestliže, až budeš číst tento dopis, budeš moci říci, že ses

⁵⁷SUETONIUS TRANQUILLUS, Gaius. *Životopisy dvanácti císařů*. Vyd. 3., v SNKL 1. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1966. s.79. Živá díla minulosti; sv. 44.

⁵⁸ SUETONIUS TRANQUILLUS, Gaius. *Životopisy dvanácti císařů*, s.82.

⁵⁹ *Tamtéž*, s.94.

*nevyspal s Tertullou nebo Terentillou nebo Rúfillou nebo Salvií Titisénii anebo s nimi se všemi. Cožpak na tom záleží, kde a s kterou se ukájíš?*⁶⁰

Vidíme, že bohatým zdrojem anekdot byla i korespondence. Nicméně zde se jedná o *exemplum*, neboť je to text významné osobnosti a je upraven pro potřeby Suetoniova díla. Vypráví nám o tom, že i Augustus měl milostný poměr s mnoha ženami z vyšších vrstev a stejně jako Caesarovi mu to bylo velmi vytýkáno. Augustus byl podle všeho navíc ještě vášnivý hráč v kostky, o tom se vypráví v jeho dopise Tiberiovi:

*„Svátky Minerviny jsme strávili, milý Tiberie, velmi příjemně, velmi příjemně. Hráli jsme totiž den co den a nedali jsme hrací destičce vystydnout. Tvůj bratr si vedl s velikým křikem, nakonec však prohrál jenom nemnoho a z velikých ztrát se mimo nadání poznenáhlu zotavil. Já jsem prohrál za svou osobu dvacet tisíc sesterciů, ale jen proto, že jsem byl při hře nesmírně blahovolný, jak většinou bývá mým zvykem. Kdybych totiž byl vymáhal, co jsem každému při nezdařilých vrzích prominul, nebo kdybych byl podržel, co jsem komu daroval, by bych vyhrál asi padesát tisíc. Ale takto to mám raději; vždyť moje štědrost mne vyzvedne ke slávě nebeské.“*⁶¹

Formou anekdoty je v tomto případě buď *narratio*, vzhledem k tomu, že se jedná o jasný, krátký text, který nám podává informace o Augustových zvycích, když hrál v kostky, nebo se jedná o *exemplum*, protože jde o text slavné osobnosti a je možné, že si jej Suetonius pro potřeby životopisů upravil. Každopádně z textu vyplývá, že Augustus sice hrál rád, ale často prohrával. Své prohry potom vydával za ctnost, a pokoušel se je maskovat tím, že vlastně nechává své přátele vyhrávat. Text anekdoty je tedy Augustovou obhajobou jeho hráčských zlovyků. Podle dalších kapitol Augustova životopisu byl však také velmi pověřivý a velmi dbal na různá znamení, rituály a dokonce i sny. Na všechny tyto věci byl velmi citlivý a Suetonius se nám v návaznosti na to, zmiňuje o události, která se prý stala před Augustovým narozením jeho matce. Čerpá z *Theologických zápisků* Asklépiada Mendétského.⁶² Anekdota zní tedy následovně:

„Atie se prý o půlnoci odebrala k slavnostní oběti Apollónovi a v nosítkách, postavených v chrámě, si zdřímala, zatímco ostatní matróny spaly doma. Tu náhle prý k ní vklouzl had a po chvíli se zase vzdálil. Ona se po procitnutí očistila jakoby ze soulože s manželem. A hned se jí na těle objevila skvrnka v podobě jakoby

⁶⁰ SÜETONIUS TRANQUILLUS, Gaius. *Životopisy dvanácti císařů*. Vyd. 3., v SNKL 1. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1966. s.104. Živá díla minulosti; sv. 44.

⁶¹ SÜETONIUS TRANQUILLUS, Gaius. *Životopisy dvanácti císařů*, s.105-106.

⁶² *Tamtéž*, s.116.

*namalovaného hada a nedala se vůbec smýt, takže se pak Atie navždy varovala použít veřejných lázní. Za devět měsíců se narodil Augustus a byl proto pokládán za syna Apollónova.*⁶³

Vidíme tedy, že nejen Augustus, ale i Římané jako národ dosti dbali na dodržování různých rituálních a náboženských zvyklostí, věřili v prorocké sny, a všemožné druhy věštění. Anekdota, kterou jsem zde právě uvedl, je velmi pravděpodobně *testimonium*, protože má za úkol vzbuzovat v lidech víru v bohy, tedy konkrétně Apollóna, a polobohy, což je dle tohoto svědectví právě Augustus. Poslední anekdoty Augustovi, které zde uvedu, se týkají jeho smrti. Vypovídají o údajných znameních, které prý bylo možno vidět před tím, než Augustus zemřel.

*„Když konal očistnou oběť na Poli Martově před velkým množstvím shromážděného lidu, obletěl ho několikrát orel a vznes se k chrámu v sousedství usadil se tu nad jménem Agrippovým u prvního písmene. Jakmile to Augustus zpozoroval, odmítl pronést obvyklá přání pro nejbližší pětileté období a pověřil tím svého kolegu Tiberia; prohlásil totiž, třebaže přání byla již písemně připravena na deskách, že nepronese nic, co sám nebude již moci splnit. Touž dobou zasáhl blesk jeho sochu a z nápisu urazil první písmeno jeho jména. Vykladači se vyjádřili, že bude žít již jen pouhých sto dní, protože to je číselná hodnota písmene C, a že bude pojat mezi bohy, protože AESAR, tj. zbytek jména Caesar, znamená v etruském jazyce „bůh“.*⁶⁴

Formou anekdoty je opět *testimonium*, ale je možné že se jedná o dvě *testimonia*, neboť text popisuje dvě znamení. Nicméně oběma znameními přikládal význam jak sám Augustus, tak i římský lid. Těžko říci, zda jsou tato *testimonia* pravdivá, nebo zda byla vymyšlena až v pozdější době, aby byla oslavena památka Augustova, neboť ve své knize má Suetonius mnoho císařů uvedeno s přídavným jménem Božský – tedy Božský Július, Božský Augustus, atd.

Jako úplně poslední anekdotu ve formě *exempla* uvádím poslední slova císaře Augusta, které řekl své manželce:

*„Lívie, žij ve vzpomínce na naše manželství a buď zdráva.“*⁶⁵

Podle Suetonia zemřel v jejím náručím a dostalo se mu prý způsobu smrti, který si přál, tedy lehkého a s časem, aby se mohl rozloučit se svými příbuznými.

⁶³ Suetonius Tranquillus, Gaius. *Životopisy dvanácti císařů*. Vyd. 3., v SNKL 1. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1966. s.116-117. Živá díla minulosti; sv. 44.

⁶⁴ Suetonius Tranquillus, Gaius. *Životopisy dvanácti císařů*, s.120.

⁶⁵ *Tamtéž*, s. 122.

3.2.1.3 Tiberius

Po Augustovi nastoupil místo něj Tiberius, který byl Augustův nevlastní syn. Pocházel z dynastie Claudiů. Je zajímavé, že u Tiberiova životopisu, který Suetonius sepsal, nenalézáme přídomek božský. Jako první chci uvést anekdotu, kterou prý zaslechli Augustovi sluhové poté, co Tiberius odešel z tajného rozhovoru mezi ním a Augustem.

„Ubohý římský národ, který bude pod tak houževnatými čelistmi.“⁶⁶

Toto *exemplum* ukazuje, že i když jej Augustus adoptoval, obával se, co nastane, až se Tiberius chopí vlády, zda to nebude příliš velká zátěž pro lid. Ale přesto všechno jej Augustus i v mnoha svých dopisech chválil, a snažil se mu dodávat odvahy. Například v jeho válečných taženích:

„Plán tvého letního tažení opravdu chválím, můj Tiberie, a soudím, že při tak velikém počtu nesnází a při tak citelné malodušnosti vojáků nebyl by mohl nikdo si vést obezřetněji, nežli sis vedl ty. Rovněž ti, kteří byli s tebou, jednomyslně vyznávají, že o tobě by mohl být řečen známý verš: tento jediný muž nám bdělostí obnovil říši.“⁶⁷

Jedná se o *exemplum*, a podle něj by se dalo opravdu říci, že Augustus věřil v to, že Tiberius je velmi schopný vést válku, a onen verš na konci lze vnímat jako způsob podpory. Augustus jej však podporoval také jako rodič, nebo alespoň se zdá, že tomu tak bylo z následujícího *exempla*, ve kterém ho prosí, aby se šetřil.

„Kdykoli slyším, že jsi zkrušen neustálostí námah, ať mne bohové zničí, nechvěji-li se po celém těle. I prosím tě, šetři se, abychom i já i tvá matka, kdybychom uslyšeli, že stůněš, nevydechli naposled a římský národ se neocitl v nebezpečí o osudu celé své říše.“⁶⁸

V návaznosti na to také píše:

„Nic na tom nezáleží, jsem-li zdrav či ne, jestliže nebudeš zdrav ty.“⁶⁹

Opět se jedná o menší *exemplum*.

Jako další chci uvést krátké *exemplum*, které pochází již od samotného Tiberia, a jde o jeho názor na pomluvy a všechny potupné skladby, které byly napsány o něm, či o jeho nejbližších.

„Ve svobodném státě musí být svobodný jazyk a svobodné mínění.“⁷⁰

⁶⁶ Suetonius Tranquillus, Gaius. *Životopisy dvanácti císařů*. Vyd. 3., v SNKL 1. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1966. s.137. Živá díla minulosti; sv. 44.

⁶⁷ Suetonius Tranquillus, Gaius. *Životopisy dvanácti císařů*, s.138.

⁶⁸ *Tamtéž*, s. 138

⁶⁹ *Tamtéž*, s. 138.

Tiberius měl také za to, že zdržovat se hledáním pachatelů urážek a pomluv je velká ztráta času, kterého není tolik, k řešení kdejakých věcí.⁷¹

Následující anekdoty se budou týkat Tiberiova zacházení s těmi, kdo se mu snažili pochlebovat, i když to byli jeho nejbližší, přátelé či společníci. Jakmile u nich nabyl podezření, že mu nejsou nakloněni, nebo že i oni se mu chtějí chlubit, zacházel s nimi jako s ostatními pochlebníky.

„Když se jistého Xenóna, který řečnil s přílišnou hledaností, zeptal, jakým to tak obtížným nářečím hovořil, a když uslyšel, že dórským, poslal ho do vyhnanství na Kinaru, domnívaje se, že mu vyčítá staré ústraní, protože se na Rhodu mluví dórsky“⁷²

Formou anekdoty je zde *narratio* – je krátké, jasné a ukazuje nám náhled do života císaře Tiberia a to, že byl buď velmi citlivý v záležitosti pomluvy a pochvaly, nebo paranoidní a měl strach z jakéhokoliv náznaku vzpoury. Také je o něm tvrdilo, že měl divokou a houževnatou povahu, o níž nám něco prozradí tato anekdota:

„Jistý šašek, když kolem kráčel pohřební průvod, uložil jasným hlasem nebožtíkovi, aby zvěstoval Augustovi, že odkazy, které zanechal lidu, dosud nejsou vyplaceny; Tiberius ho dal přivléci k sobě, vyplatit mu příslušný podíl a odvést ho na popravu, aby jeho otci po pravdě podal zprávu.“⁷³

Právě uvedené *narratio* nám poukazuje na to, že lidé, kteří žertovali na účet Tiberiova otce Augusta, neskončili dobře. Není dobré tropit si žerty z mrtvých, zvláště když byli císařové a mají žijícího potomka. Anekdotu lze také vnímat tak, že Tiberius sice chtěl splatit onen dluh, pokud by nějaký existoval, ale nedovoloval urážky vyřčené vůči jemu předchůdci. O této jeho povaze vypovídá další anekdota z období, kdy pobýval na Kapri.

„Několik dní potom, co přistál na Kapri, když se vskrytu procházel, nečekaně se před ním objevil rybář, přinášeje mu darem velikou parmici; Tiberius, jsa poděšen, že ten člověk k němu vyšplhal ze zadní části ostrova přes drsné a neschůdné skály, dal mu týmž úlovkem omlátit obličej; a když si rybář při výkonu trestu blahopřál, že mu nevěnoval také raka, jehož obrovský exemplář ulovil, přikázal mu rozdrásat tvář ještě také rakem.“⁷⁴

⁷⁰ SÜETONIUS TRANQUILLUS, Gaius. *Životopisy dvanácti císařů*. Vyd. 3., v SNKL 1. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1966. s.142. Živá díla minulosti; sv. 44.

⁷¹ SÜETONIUS TRANQUILLUS, Gaius. *Životopisy dvanácti císařů*, s. 142.

⁷² *Tamtéž*, s.154 -155..

⁷³ *Tamtéž*, s.155.

⁷⁴ *Tamtéž*, s. 157.

Formou anekdoty je opět *narratio*. Pro některé z nás se může tento příběh jevit i jako černý humor, pro mnohé zase jinak. Na anekdotě je vidět, že Tiberius, bral slova všech lidí s naprostou vážností, a tudíž pomocí jiných slov a činů oplatil onomu šaškovi a také rybáři, který, i když měl dobrý úmysl, tak tím, že císaře vylekal nečekanou návštěvou, si jej v tu chvíli znepřátelil. Tiberius se prý později choval ke svým zajatcům velmi tvrdě a krutě, a prý považoval smrt za velmi lehký trest. Tohoto jeho rysu se týká následující anekdota.

„Jeden bývalý konzul pojal do svých letopisů tento příběh: Na hojně navštívené hostině, již se vypravující osobně účastnil, náhle a nahlas se zeptal Tiberia, jakýsi trpaslík, stojící u stolu mezi šašky, proč Pakónius, obžalovaný pro urážku Veličenstva, tak dlouho je naživu. Tiberius sice ihned ho pokáral pro prostorekost, potom však za několik dní dopsal senátu, aby co nejdříve rozhodl o trestu Pakóniově.“⁷⁵

Jedná se opět o *narratio*. Dává nám nahlédnout na osobnost Tiberia opět z jiného úhlu a charakterizuje jej jako člověka, který si urážky nenechá líbit, a bude je trestat, ve většině případů smrtí. A smrtí Tiberia zakončují tuto část práce, a zmíním zde jeho, tedy podle Suetonia, poslední sen.

„Když odpočíval v den svých posledních narozenin, zdálo se mu, že Apollón Temenský, jehož sochu, obrovské a znamenité umělecké dílo, dal přivést ze Syrakus, aby ji umístil v knihovně nového chrámu, promluvil a sdělil mu, že již nebude moc provést slavnostní odhalení.“⁷⁶

V tomto případě je formou anekdoty *testimonium*, protože vidíme, že text má vzbuzovat náboženskou víru v člověku a zároveň působí jako předzvěst toho, že Tiberius zanedlouho zemře. Po jeho smrti se, na rozdíl od smrti Caesara nebo Augusta, podle zpráv lid rozveselil a mnozí se prý modlili za to, aby Tiberius přišel v podsvětí výhradně mezi bezbožníky.⁷⁷

Tímto zakončují anekdoty ze Suetoniva díla *Životopisy dvanácti císařů* i přesto, že kniha obsahuje velké množství dalších anekdot. Chci se věnovat i anekdotám, které napsali jiní autoři.

⁷⁵ Suetonius Tranquillus, Gaius. *Životopisy dvanácti císařů*. Vyd. 3., v SNKL 1. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1966. s.158. Živá díla minulosti; sv. 44..

⁷⁶ Suetonius Tranquillus, Gaius. *Životopisy dvanácti císařů*, s.164-165. Živá díla minulosti; sv. 44.

⁷⁷ *Tamtéž*, s. 165.

3.2.2 Markus Tullius Cicero

Podívejme se teď na anekdoty vyskytující se v dílech Marka Tullia Cicerona. Cicero byl výborný řečník, politik a právník a zachovalo se nám mnoho děl, ze kterých se dají anekdoty čerpat. Konkrétně zde uvedu několik anekdot z jeho *Řečí proti Verrovi*. Hned z počátku Cicero prezentuje různé způsoby, jak by mohl obhajobu vést a mezi nimi uvádí i tuto anekdotu:

„V městě Halaise žil jakýsi Dión, Když za praetury Gaia Sacerdota jeho syn zdědil po svém příbuzném velké dědictví, neměl z toho tenkrát Dión žádné nepřijemnosti ani spor. Jakmile přišel do provincie Verres, hned z Messány poslal dopis, předvolal Dióna, vybral z lidí sobě oddaných křivé žalobce, aby řekli, že ono dědictví bylo odkázáno Venuši Erycké; ohlásil, že tu věc vyšetří sám.“⁷⁸

Formou anekdoty je *narratio*, které nám poukazuje na to, jak dokázal Verres mnohdy snadno lidi podvést a připravit je o velkou částku peněz nebo nějaký značný majetek. Cicero toto *narratio* používá ve své řeči právě proto, aby naznačil, že by takovým způsobem mohl vésti celou žalobu, ale zavrhl to, neboť Verres a jeho obhájci by to mohli popírat, a spor by pokračoval do nekonečna.

Další anekdota hovoří o tom, jak Verres, když byl legátem Gnaea Dolabella, zcizil sochy na ostrově Délos, a jak se ty sochy dostaly zpět.

„Přišel na Délos. Tam z velmi posvátného chrámu Apollónova odnesl v noci potají velmi krásné a starobylé sochy a dal je naložit na svou nákladní loď. Když druhého dne obyvatelé Délu viděli, že chrám byl vyloupen, těžce to nesli; ten chrám se totiž u nich těší tak posvátné úctě a je tak starobylý, že věří, že se na tom místě sám Apollón narodil. Neodvážili se však říci ani slovo ze strachu, aby v tom náhodou neměl prsty sám Dolabella. Tu se náhle rozpoutala tak hrozná bouře, že Dolabella nejen nemohl odplout, třebaže chtěl, ale stěží mohl zůstat ve městě; tak mocné proudy vody vrhlo moře na břeh. Tu je příbojem vyvržena na břeh loď tohoto lupiče, naložená posvátnými sochami, a rozbije se, na břehu jsou nalezeny ony Apollónovi sochy; na rozkaz Dolabellův jsou znovu postaveny na své místo. Bouře se utiší, Dolabella odpluje z Délu.“⁷⁹

Narratio nám podává zprávu o tom, jak byly Verreovy snahy o velkou kořist překaženy velmi nepříznivým počasím. Cicero potom napadá Verreovu právě kvůli tomu,

⁷⁸ CICERO, Marcus Tullius. *Řečí proti Verrovi*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1972. s. 86.

⁷⁹ CICERO, Marcus Tullius. *Řečí proti Verrovi*, s. 93-94.

že vyloupil chrám, tedy loupil bohům a ne lidem, a taky tímto případem ukazuje, že Verres ve své touze po zisku neměl ohled na náboženské potřeby lidí z ostrova.⁸⁰

A jako poslední anekdotu od Cicerona, zde uvedu případ dvou bratří z Agyria.

„V Agyriu jsou dva bratři, Sósippos a Filokratés. Jejich otec zemřel před dvaadvaceti lety. Kdyby nebyla v některém bodě dodržena ustanovení závěti, měli platit pokutu ve prospěch Venuše. Teprve po dvaceti letech, ačkoliv během té doby bylo v provincii tolik praetorů, tolik quaestorů, tolik křivých žalobců, bylo od nich vymáháno dědictví ve prospěch Venuše. Verres zahájí vyšetřování, prostřednictvím Volcaciovým přijme od obou bratří peníze, asi čtyři sta tisíc sesterciů. Už dřív jste slyšeli výpovědi mnoha svědků. Agyrstí bratři spor vyhráli tak, že od soudu odešli jako chudáci bez halěře.“⁸¹

Poslední *narratio*, které jsem od Cicerona uvedl, nám tedy ukazuje, jako *narratia* předešlá, že Cicero velmi bojoval proti Verreovi, a že Verres byl člověk, který si nevážil lidí, hnal se jen za bohatstvím a majetkem a navíc po svých cestách, ve většině míst, kde působil, zneuctil mnoho žen. Jednalo se tedy o morálně velmi zkaženého člověka, na kterého se ve spisech ani anekdotách jen tak nezapomene.

3.2.3 Publius Ovidius Naso

Jako poslední zdroj anekdot v tomto Zlatém věku, uvádím korespondenci, neboť v ní si rodinní příslušníci, přátelé či známí sdělovali mnoho svých příběhů a zážitků, tudíž také obsahuje mnoho anekdot. Ačkoliv existovalo mnoho dopisů, já zde jako první uvedu dvě anekdoty z fiktivní korespondence, které ve svém díle *Listy Heroin* použil Publius Ovidius Naso. Jedná se o fiktivní dopisy manželek a milenek známých z mytologie svým mužům či milencům. První pochází z dopisu Oioné Paridovi:

„Často ve stínu stromů neb uprostřed stád jsme odpočívali a trávník vystlaný listím byl naším lůžkem. Na slámě často a na seně do výše nakupeném v chatrči nízké před mrazem pronikavým byli jsme ochráněni. Kdo vodil tě stráněmi na kořist bohatými, ve skalách doupata ukazoval, kde šelmy svá mláďata mají? Často, ach, družka tvá lovecké sítě s tebou jsem napínala, psy hbité štvála jsem často po hřbetech nekonečných.“⁸²

⁸⁰ CICERO, Marcus Tullius. *Řeči proti Verrovi*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1972. s. 94.

⁸¹ CICERO, Marcus Tullius. *Řeči proti Verrovi*, s. 148-149.

⁸² OVIDIUS. *Listy heroin*. Praha: Mladá fronta, 1971, s. 41-42. Květy poezie, sv. 103

V tomto *narratiu* se dozvídáme o fiktivních zážitcích, jejichž výčtem chce Oioné získat zpět Parida, který ji opustil a neztrácí tuto naději. Ovidius ve svém díle čerpá právě z mytologie a snaží se nastínit, jak by to mohly vnímat ženy.

Druhá anekdota pochází z fiktivního dopisu, který „psala“ Medeia Iásonovi:

„Když dostal jsi rozkaz na moře první spustiti loď a na Kolchidu plout, na půdu vlasti mé vstoupils, v královský palác plný blaha. Tam byla Médeia tou, kterou nyní je nevěsta nová. Jak její i můj bohatý otec. Její Korinthu vládl, jež dvojí obtéká moře, můj pak národům všem po levém pobřeží Pontu až ke krajům Skythie, bohaté na sněh. Vlídne přijímá Aiétés junáky pelasgické, na pestrá lehátka řecká těla svá ukládáte. Tehdy já tebe jsem spatřila a tehdy poznala prvně tvou tvář. Prvně se tehdy bytost má rozvrátila!“⁸³

Anekdota ve formě *narratia* nám vypráví o tom, jak se Médeia do Iásona zamilovala, a jak je šťastná, že může být jeho ženou. Je velmi zajímavé, jak se Ovidius dokáže vžít do role ženy, a jak dokáže dobře vylíčit její pocity a emoce. Můžeme říci, že Ovidius byl mistrem psaní fikce ve své době.

3.2.4 Plinius Mladší

Poslední anekdota, kterou chci v této podkapitole 3.2 uvést, již nepochází z prostředí fikce, nýbrž z dopisů, které psal Plinius Mladší. Vedl velmi bohatou korespondenci se svou rodinou, přáteli i známými. Konkrétně následující anekdota pochází z dopisu Plinia Mladšího, který byl adresován Liciniu Surovi. Vypráví o jednom domě v Athénách, ve kterém prý strašilo:

„V Athénách byl dům, velký a prostorný, ale měl špatnou pověst, že přináší neštěstí. V nočním tichu se ozývalo řinčení řetězů a při pozornějším naslouchání chřestění řetězů nejprve z dálky a pak docela zblízka. Nakonec se objevilo strašidlo, vychrtlý stařec obalený špínou, s dlouhými vousy a zježenými vlasy, na nohou měl pouta a na ruku řetězy, jimiž chrastil. Proto obyvatelé domu ze strachu probděli celé noci v hrůze a úzkosti. Bdění mělo za následek onemocnění, a potom, jak byli stále více vyděšení, smrt, neboť někdy i ve dne, když přízrak zmizel, stále se jim míhal před očima a strach trval déle než příčina strachu. Proto opustili dům, odsoudili jej k zpusnutí a všechno přenechali jenom strašidlu. Stále jej ovšem nabízeli ke koupi nebo k pronajmutí, kdyby se náhodou našel někdo, kdo by neznal jeho hrůzy.“

⁸³ OVIDIUS. *Listy heroin*. Praha: Mladá fronta, 1971, s. 72-73. Květy poezie, sv. 103

Do Athén tehdy přišel filozof Athénodóros, přečetl si vývěsku, a když uslyšel cenu, vyptal se na všechno, protože mu byla podezřelá láce, a všechno se dověděl. Přesto, či spíše právě proto si dům pronajal. Když se počalo stmívat, poručí, aby mu ustlali v přední části domu, dá si přinést zápisník, pisátko a světlo; všechny své lidi pošle dovnitř domu, sám soustředí své myšlenky, oči a ruku k psaní, aby si nezaměstnaná mysl nevymýšlela přízraky, o nichž slyšela a zbytečný strach. Na počátku noční ticho, jako všude jinde, potom řinčení železa, chřestění pout. Nezvedal oči, nepouštěl z ruky pero, ale zatvrzoval svou mysl a dělal, že nic neslyší. Tu se hluk zvětšoval, přibližoval a byl na prahu, bylo jej slyšet už v místnosti. Filozof se ohlédne, spatří a rozezná postavu, o níž slyšel vyprávět. Stála a kynula prstem, jako by ho volala; on naopak naznačí rukou, aby trochu počkala a opět se věnuje svému psaní. Postava chrastila řetězy nad jeho hlavou; filozof se opět ohlédne a spatří, že mu kyne jako prve, proto nemešká, vezme světlo a jde za ní. Strašidlo kráčelo pomalým krokem, jako by je tížila pouta. Když zabočilo na domovní dvůr, náhle se rozplynulo a svého průvodce opustilo. Jak zůstal sám, označil místo trávou a listím, jež natrhal. Druhého dne dojde za městskými úředníky a poprosí je, aby dali na tom místě kopat. Najdou se tam v řetězech zapletené kosti, které, celé zvětralé, tam zbyly jako jediný pozůstatek spoutaného těla zetlelého působením času a hlíny; byly sebrány a pohřbeny na státní útraty. Když se duchu zemřelého, dostalo náležitého pokoje, dům ho byl zbaven.⁸⁴

V tomto případě má anekdota opět formu *narratia*. Jedná se o krátké, jasné vypravování s cílem buď zaznamenat, že takový dům, ve kterém strašilo, existoval, nebo jako návod, jak se zachovat v takové situaci – tedy zachovat chladnou hlavu a vyřešit problém rozumem. Lze také spekulovat, že jde o *testimonium*, ale text nevypadá na to, že by měl vzbuzovat víru v božstva a navíc se zdá dlouhým na *testimonium*.

Sama poslední anekdota v této podkapitole nám ukázala, že anekdoty měli i ve Zlatém věku podobu různou. Za zdroje anekdot tedy s určitostí můžeme určit knihy životopisné a historiografické, také knihy ze soudního prostředí a řečnických škol, a také sem můžeme řadit korespondenci. Je vidět, že jsem této kapitole prakticky používal jen tři druhy anekdot, tj. *exempla*, *testimonia* a *narratia*. Ostatní druhy, tedy *satira*, *epigram* či *diatribé*, se v této době také vyskytovaly, nicméně jsem se rozhodl pro toto období uvést příklady jiné. Zlatý věk v římské literatuře byl vskutku obdobím rozkvětu kultury pro většinu autorů.

⁸⁴ PLINIUS CAECILIUS SECUNDUS, Gaius a VIDMAN, Ladislav. *Dopisy*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1988. s. 228-230. Antická knihovna; Sv. 58.

3.3 Stříbrný věk (od 1.stol.n.l. – do 2.stol.n.l.)

Stříbrný věk, mnohdy uváděný také jako postklasické období v římské literatuře, je období přibližně od počátku 1.stol. našeho letopočtu až do 2.století. Jedná se o dobu, kdy úroveň římské literatury klesla ve srovnání se Zlatým věkem, nicméně stále se vyskytovaly i velmi kvalitní spisy věnované římské společnosti.

V této podkapitole se budu věnovat anekdotám ze dvou literárních děl. Bude se jednat o *Satirikon* od Petronia Arbitra a Iuvenalovy satiry.

3.3.1 *Satirikon* od Petronia Arbitra

Nejdříve se budu věnovat *Satirikonu*. Tento román je parodií na běžný antický román. Údajným autorem tohoto díla je Petronius Arbitr. Dílo je napsáno humornou formou a popisuje dobrodružství Encolpia a jeho přítele, tato jejich dobrodružství jsou protkaná sexualitou a jejich slovní projevy jsou mnohdy plné vulgarismů a nadávek. Dílo se nám dochovalo bohužel jen ve fragmentech, přesto lze i v něm nalézt anekdoty. První anekdota popisuje, jak Encolpius vyráží hledat svého přítele Ascylyta:

„Ale nepamatoval jsem si dobře cestu, ani jsem nevěděl, kde je náš hostinec. A tak ať jsem přišel kamkoliv, zase jsem se vracel na staré místo až během schvácen a všecek již zpocen přijdu k jedné staré zelinářce a pravím: „ Prosím tě, matičko, nevíš, kde bydlím?“ Ona to pojala za dětinský vtíp a odpověděla vesele: „Jakpak ne!“, vstala a šla přede mnou. Myslil jsem, že je to posel z nebes. Za chvíli, jak jsme se dostali na odlehlé místo, ochotná stařena pozdvihla záclonu a řekla: „Zde bys měl bydlet!“ Odpověděl jsem, že neznám ten dům; tu vidím mezi pasáky a nahými nevěstkami plížit se jakési muže. Konečně, arci již pozdě, jsem poznal, že jsem se octl v bordelu. I proklel jsem lstivou stařenu, zahalil si hlavu a rozběhl se přes nevěstinec na druhou stranu a ejhle, tam při samém vchodu se srazím s Ascylytem stejně jako já na smrt unaveným; snad tam nebyl také od té stařeny zaveden?“⁸⁵

Anekdota má formu *narratia*, jehož rysy zmíním i tady, tj. je krátké, jasné a má přínos, konkrétně u tohoto *narratia* slouží jako nástroj humoru a ukazuje, že člověk se může na první pohled mýlit. Je vidět, že Encolpius je potěšen velkou ochotou pomoci mu a vzápětí je velmi zklamán stařenou, kterou považoval za skvělou osobu.

Další anekdota vypráví o zlodějích, kteří chtěli vyloupit dům, poté co lidé po velké hostině spali:

⁸⁵ PETRONIUS ARBITER. *Satirikon: milostné a veselé příhody Encolpia a jeho přátel za doby Neronovy*. Vyd. 7., 1. vyd. ve Svobodě. Praha: Svoboda, 1971. s. 20. Antická knihovna; sv. 9.

„Někteří leželi roztaženi u nohou účastníků hostiny, jiní spali opřeni o zdi, jiní na samém prahu, hlava na hlavě; i lampy, v nichž olej docházel, pomalu dohasínaly. V tom přišli do jídelny dva Syrové krást stříbrné náčiní, a jak se prudce tahali o džbán, rozbili jej. Také stůl se stříbrem se převrhl a číše shozená ze značné výše padla náhodou na hlavu služce spící na lehátku hlubokým spánkem. Služka dostala ránu, vykřikla a tím zároveň prozradila zloděje a vzbudila část opilců. Syrové, kteří přišli o lup, viděli se v pasti, a najednou, jako by si byli řekli, svalili se vedle lože a chrápali, jako by již dávno spali.“⁸⁶

Druhé *narratio*, kterém jsem ze *Satirikonu* uvedl, se nám může jevit velmi vtipné, neboť zloději, ač možná měli promyšlený plán krádeže, neuspěli jen kvůli neshodě o tom, co si každý zvlášť nakrade. Přesto všechno nemůžeme říci, že byli hloupí, neboť jak se dozvídáme v příběhu, napadlo je velmi dobré řešení předstírat spánek a to, že tam byli již od začátku hostiny.

Jako třetí anekdotu zde uvádím tu, kdy Trimalchio na své hostině vykládá, co podle něj znamenají znamení horoskopu.

„Tohle nebe, kde bydlí dvanáct bohů, mění se ve stejný počet obrazů, a nejdřív vládne Skopec. A každý, kdo se rodí v tom znamení, má mnoho dobytka, hodně vlny, kromě toho tvrdou hlavu, drzé čelo a ostrej roh. V tom znamení se rodí spousta školometů a beranů paličatejch.“ Pochválili jsme vtipný výklad hvězdářský a on pokračoval: „Potom se celý nebe octne ve znamení Bejčka. A v něm se rodí zbujníci, oráči a ti, co se sami mohou žít. Ve znamení Blíženců se zas rodí dvojspřeženci, voli, dvojčata a ti, co mívají dvě želízka v ohni. Ve znamení Raka jsem se narodil já. Proto stojím na mnohých nohách a mám mnoho statků na zemi i na vodě, neboť raku se daří zde i tam. A proto už dříve jsem nedal na něj nic položit, abych neutlačoval vlastní konstelaci. Ve Lvu se rodí jedlíci a lidé panovační; ve znamení Panny zženštilci, uprchlíci a vězňové; ve Váze řezníci, mastičkáři a všichni kdo pracují s váhami; ve Štíru traviči a vrazi; ve Střelci šilhavci, kteří se dívají na zeli a šilhají po slanině; v Kozorožci lidé ustaraní, kterým od samýho soužení rostou rohy; ve Vodnáři krčmáři a pitomci; v Rybách nákupčí do kuchyně a učitelé řečnictví. Tak se ten kruh otáčí jako mlýnské kolo a pořád něco zlého plodí, buď aby se lidé rodili nebo umírali.“⁸⁷

⁸⁶ PETRONIUS ARBITER. *Satirikon: milostné a veselé příhody Encolpia a jeho přátel za doby Neronovy*. Vyd. 7., 1. vyd. ve Svobodě. Praha: Svoboda, 1971. s. 30-31. Antická knihovna; sv. 9.

⁸⁷ PETRONIUS ARBITER. *Satirikon: milostné a veselé příhody Encolpia a jeho přátel za doby Neronovy*, s. 42-43.

Zde se jedná o *testimonium*. Anekdota má vzbudit v člověku víru v to, že pokud se narodil v tom či onom znamení, tak bude bohatý nebo chudý a bude mít vlastnosti, které jsou typické pro to či ono znamení a navíc také bude mít předem určené zaměstnání, které by měl vykonávat. Anekdota nám poskytuje zároveň vhled do Trimalchionovy mysli, tedy na to, jak určitá znamení vnímá on, a to, že těmto hvězdářským věcem naprosto důvěřuje, neboť vyzvedává především znamení, ve kterém se narodil on.

Další anekdota je opět z hostiny u Trimalcha a je obsažena v řeči, kterou hovoří Ganymédés, když si stěžuje na bídu, hlad a to, jak jsou věci drahé.

„Pamatuju na Safinia: bydlel u Staré banky, to jsem byl ještě chlapec. Ostrý jak břitva, kam vkročil, všude ho bylo plno. Ale člověk poctivý a spolehlivý, věrný přítel, a s ním mohls směle hrát potmě. A jak uměl na radnici jednoho po druhém vykrákat, nenadělal mnoho okolků, vždycky mluvil od plic. Zato, když měl nějaké jednání na soudě, hlas mu sílil jako trouba, nikdy se nepotil ani neodplivoval, byl učiněná suchota. A jak přívětivě děkoval za pozdrav a každého jmenoval jménem; jako by byl jeden z nás.“⁸⁸

Narratio nám přibližuje mládí Ganyméda a jeho názor na věci chudoby a drahoty v rámci *Satirikonu*. Safinius byl dle jeho popisu velmi rázný a stál si na svém, i když se s ním ostatní přeli. Podle textu anekdoty si prý dokázal poradit i s byrokracií.

Poslední anekdota ze *Satirikonu*, kterou zde uvedu, popisuje počátek hospodské rvačky. Tomu předchází scéna z děje, kdy se Enclopius chtěl oběsit, ale Giton s Eumolpem jej zachránili, a Giton se v hněvu chopil břitvy, kterou měl Eumolpův sluha a přejel si s ní po krku. Naštěstí pro něj byla naprosto tupá a určená pro učně holičů, takže se mu nic nestalo. Zde tedy navazuje příběh sporem a rvačkou s Eumolpem⁸⁹:

„Zatímco se odehrávala tato tragikomedie mezi milenci, přišel hostinský se zbytkem jídla, a když upozoroval, jak se hanebně po zemi válíme pravil: „Prosím vás, jste opilí či tuláci či jedno i druhé? Kdopak postavil to lehátko vzhůru a co znamenají ty tajemné přípravy? Vy jste jistě chtěli v noci upláchnout, abyste nemuseli platit nájemné. Ale trestu neujdete. Namouduši, uhlídáte, že tento dům nepatří nějaké vdově, ale Marku Mannicioví.“ Eumolpus zvolal: „Ty budeš ještě vyhrožovat?“ a zároveň mu vyřal důkladný políček. On hodil hliněný džbán, který již tolik hostí vyprázdnilo, křičícímu

⁸⁸ PETRONIUS ARBITER. *Satirikon: milostné a veselé příhody Encolpia a jeho přátel za doby Neronovy*. Vyd. 7., 1. vyd. ve Svobodě. Praha: Svoboda, 1971. s. 46-47. Antická knihovna; sv. 9.

⁸⁹ PETRONIUS ARBITER. *Satirikon: milostné a veselé příhody Encolpia a jeho přátel za doby Neronovy*, s. 95.

*Eumolpovi na hlavu, rozbil mu čelo a vyrazil ho z jizby. Eumolpus si nedal tuto potupu líbit; uchopil dřevěný svícen, pustil se za ním a pomstil se mu za své zranění nesčetnými ranami nad obočím. Sběhlo se služebnictvo i zástup opilců z hostince. Já jsem však využil příležitosti k pomstě, zavřel před Eumolpem dveře a splatil rváči stejnou mincí; takto zbaven soka, měl jsem pro sebe celou jizbu a noc. Zatím kuchtíci i nájemníci zbijí vyhozeného Eumolpa; jeden mu míří rožněm se syčícími vnitřnostmi k očím, druhý vezme ze spíže vidlice a postaví se jako k zápasu. Přitom stará bába s bolavýma očima, v hnusné špinavé zástěře, na každé noze jiný dřevák, vede na řetěze ohromného psa a štve ho na Eumolpa. Ale on zas popadl svícen a osvobodil se ze svého nebezpečství. To vše jsme viděli otvorem ve dveřích, který krátce předtím vznikl zlomením železného držadla.*⁹⁰

Anekdota má opět podobu *narratia*. Ukazuje nám, jak mohla podobná hospodská rvačka vypuknout – tedy často při neshodě či nedorozumění s hostinským. V tomto případě rvačku způsobil Eumolpus, který jako první uhodil a spustil řetězec reakcí, tj. že se seběhli sluhové a opilci a chtěli jej zbít, a také, že před ním Enclopius zavřel dveře, neboť se chtěl pomstít Eumolpovi. Tato anekdota zde také působí jako oživení děje, kdy se může stát, že děj je často zpomalován a při podobné rvačce se děj zrychlí a je mnohem živější než při dlouhých monolozích.

3.3.2 Iuvenalovy satiry

Další zde uvedené anekdoty jsou satiry, které napsal Decimus Iunius Iuvenalis, a pochází z jeho pěti knih satir. Iuvenalis se narodil přibližně kolem roku 55 našeho letopočtu, byl velmi vzdělaný, sloužil v armádě a pocházel z Akvinia. Za to, že odsoudil nemravné poměry a korupci v jedné své satire, byl císařem Domitianem poslán do exilu do Egypta a byl mu zabaven jeho velký majetek. Návrat mu byl umožněn až později, ale vrátil se starší a chudší. Vydal také své knihy satir, tři za císaře Trajána a tři za Hadriána. V pozdější době si buď vydělal nějaký majetek nebo jej zdědil, což mu umožnilo dožít své dny bezstarostně.⁹¹ Já zde uvedu zlomky z několika jeho satir, které se pak pokusím blíže identifikovat.

⁹⁰ PETRONIUS ARBITER. *Satirikon: milostné a veselé příhody Encolpia a jeho přátel za doby Neronovy*. Vyd. 7., 1. vyd. ve Svobodě. Praha: Svoboda, 1971. s. 95-96. Antická knihovna; sv. 9.

⁹¹ HAIGHT, Elizabeth. *The Roman Use of Anecdotes*. First Edition. New York: Longmans, Green and co., inc., 1940, s. 158-159.

Dvě dále uvedené anekdoty jsou z druhé satiry, která má podnázev *O mužských výstřednostech a přetvářce*, a pochází z první knihy satir.

„*Proč ctil bych tě, zkažený Sexte,“ nectný Varillus praví, „oč mohu být horší než ty jsi?“ – Černému bílý se směj a rovný zkřiveným nohám! Kdo by však prominul Grakchům, když počnou si na vzpoury stýskat? Kdo by radš nestrhl v původní chaos zem, moře i nebe, není-li Milonu vrah a Verrovi po chuti zloděj, stíhá-li Clodius záletné hejsky a Cethega opět Catilina, a na Sullu horlí, kdo jeho jsou žáky!*“⁹²

V tomto případě se jedná o formu *satirického exempla*, neboť Iuvenalis zde bere již napsané historické texty – tedy Grakchové, Sulla, atd. – a přizpůsobuje je satirickému žánru, čímž vytváří satirickou anekdotu, která poukazuje na „nešvary“ různých dob a pokládá si mnohé otázky. Představuje nám svoje myšlenky v kontrastu s určitými aspekty postav z historie a zároveň poukazuje na problémy ve své době.

Další anekdota, která také pochází z této satiry, nám poukazuje konkrétní formu toho, co se v těch dobách také dělo a jak se zneužívaly různé zákony.

„*Příklad z nedávné doby: sám svědce tragicky vinný troufal si zákony křisit tak málo příjemné chuti – mohly by nahnati strachu i božské Venuši s Martem! - , přitom však Julii prostředky cpal, když s útežkem byla, plod ji z života vyhnal, jež podobou zradil by strýce. Nemají právo i pravdu, když smějí se zdálivým Scaurům stvoření neřestiplná a kousavě splácejí výtky?*“⁹³

Anekdota má formu *satirického narratia*, a to i přes to, že je uvedena jako příklad, neboť tímto slovem bývá často přeloženo do češtiny slovo *exemplum*. Iuvenalis zde ukazuje na mravní slabost jednak v tom, že se neodolá pokušení a jednak v potratu, ke kterému byla ona dívka svým svědcem donucena, neboť podle všeho byl jejím strýcem a asi by byl persekuován za svůj čin. Iuvenalis pravděpodobně odsuzuje i strach svědčíka před tímto odhalením.

Pokračujme tedy dále. Následující anekdota pochází z šesté satiry, která měla podnázev *O ženské zkaženosti* a je z druhé knihy satir. Vypráví o cudnosti:

„*Za vlády Saturnovy, zde na světě dlívala Cudnost. Dlouho ji vídali lidé v těch dobách, kdy jeskyně chladná skromný skýtala domov i krb i rodinný život, halic společným stínem i panstvo i stádečko jejich. Tehdy horalka žena jen prostinké stlávala lože z listí, ze slámy, z koží, jež dávalo domácí tvorstvo, od tebe, Cynthia, mnoho se lišíc*

⁹²IUVENALIS, Decimus Iunius. *Satiry*. 2. vyd., (ve Svobodě 1. vyd.). Praha: Svoboda, 1972. s. 36-37 Antická knihovna; sv. 13.

⁹³IUVENALIS, Decimus Iunius. *Satiry*. 2. vyd., (ve Svobodě 1. vyd.). Praha: Svoboda, 1972. s. 37. Antická knihovna; sv. 13.

*i od oné dívky, jejíž zrak zrosily slzy, že zemřelo ptáče jí milé. Zato však statným svým dítkám pít dávala z plných svých prsů, drsnější často než muž, jež žaludy hltavě jedl. Tehdy, když nový byl svět a svěží ještě i nebe, jinak žili si lidé, již vzešli z rozpuklých dubů anebo uměle z hlíny a neměli otců ni matek. Po dávné Cudnosti zbylo dost stop snad i ještě potom (anebo alespoň trochu), když Iuppiter ujal se vlády, ovšem Iuppiter mladý, kdy přísahat při zdraví bližních nebylo zvykem a rovněž nebylo třeba bát se zlodějů ovoce, zelí, a zahrady hlídat. Potom, znenáhla k bohům se jala již odcházet Díké, Cudnost se přidala k ní a spolu dvě odešly sestry.*⁹⁴

Tímto *narratiem* nám Iuvenalis poukazuje na to, že v době kdy žil, viděl všude kolem sebe mnoho necudností a také nespravedlivé soudy, u kterých pravděpodobně tahali za nitky bohatí a mocní lidé, a tudíž celý právní systém byl v jejich prospěch. *Narratio* má zde mytologické motivy, jednak částečně o stvoření světa a jednak postavy bohů.

V tomto stříbrném věku římské literatury jsem uvedl mnoho anekdot z děl *Satiricon* a Iuvenálových knih satir. Můžeme vidět, jak je anekdota přítomna v těchto dílech a lze soudit, že je tedy prvkem, který díla velmi obohacuje a dodává jim určitou dokonalost, protože bez ní by tato díla pravděpodobně nebyla velmi kvalitní. Tuto kapitolu zakončuji Martialovým epigramem z druhé kapitoly desáté knihy:

„Čtenáři, ty jsi jediné mé jmění, dal mi tě Řím – a lepšího nic není. Až Léthé do tmy odplaví mé kosti mé lepší já díky tobě vejde do věčnosti.“⁹⁵

⁹⁴ IUVENALIS, Decimus Iunius. *Satiry*. 2. vyd., (ve Svobodě 1. vyd.). Praha: Svoboda, 1972. s. 73. Antická knihovna; sv. 13.

⁹⁵ MARTIALIS, Marcus Valerius. *Posměšky a jízlivosti*. Vyd. 2. Praha, 1983. [cit. 2013-08-01]. Dostupné z: <https://sites.google.com/site/misantropovacitarna/martialis---posmesky-a-jizlivosti>

3.4 Pozdní antika (2.stol.n.l. – 1.pol. 5.stol.n.l)

Pozdní antika, často také bývá nazývána obdobím úpadku, je doba, kdy latinská literatura, již nedosahuje zcela kvalit, které měla za Zlatého a Stříbrného věku. Novým prvkem je příchod křesťanství a s ním související literatury, která obsahovala například překlady evangelií do latiny. Významnými osobnostmi jsou mimo jiné Hieronymus, či Aurelius Augustus. V této podkapitole 3.4 se budu věnovat anekdotám, které pocházejí z dvou slavných literárních děl.

3.4.1 Claudius Claudianus *O únosu Persefony*

Posledním světským autorem, který se snažil vyzdvihnout antiku, byl Claudius Claudianus. Napsal mnoho děl, mezi nimi také epos *O únosu Persefony*, z něhož zde uvedu několik anekdot. První anekdota vypráví o vzniku Sicílie:

„Sicilská zem kdys byla nedílnou součástí Itálie. Však prudké příboje mořské změnilly její tvářnost. Sousedství Néreus vítězný zmařil a mezi pohoří rozdělená se rozlilo moře. Vzdálenost malá dělí sesterské země. Nyní tu zem, již předtím urvala mateřské zemi, trojčípou Příroda vydala moři. Od toho času Pachýnu hlava iónské bouře chrlí z ukrytých skal, tu gaetulská Thetis štěká a ve snaze povstati do ramen bije zátoky lilybajské.“⁹⁶

Formou anekdoty je zde *narratio* s mytologickým motivem. Dozvídáme se, že Sicílie, byla pravděpodobně součástí Itálie, ale byla rozdělena mořem a přírodními silami. Také prý vznikly skály, na které naráží příliv.

Další anekdotě přechází to, že se Pluto (řec. Hádes) cítí ve své říši osamělý, touží po ženě a dožaduje se jí na Jupiterovi. Ten má problémy někoho najít, až mu oči padnou na Persefonu:

„Již před tím z výšin hradu se rozhlížeje to Jupiter spatřil a Venuši odhalil tajený záměr: „Tajemství svazku milostného ti, kytherská, svěřím. Již dávno bylo usouzeno panenskou Persefonu zaslíbit vladaři v říši stínů. Tak s důrazem Atropos žádá, tak Themis dlouhého věku předvíдалa. Nyní když matka se vzdálila je nezbytné záměr uskutečnit! Překroč hranice Sicílie a dceru Démétrinu snaž se vylákat do širých lučin. Až nazítrí slunce rozzáří východ purpurový, s pomocí úskoků svých, jimž nic neodolá,

⁹⁶ CLAUDIANUS, Claudius. *O únosu Persefony*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1967. s. 16. Květy poezie, sv. 81.

*snaž se ji zvábit! I mne máš takto ve zvyku nutit k lásce. Proč v klidu žít má podsvětní říš? At' není krajiny, již by se nedotkla Láska, nechť není hrudi v podsvětní říši, která by nevzplála palčivou touhou.! I Erínys zachmuřená nechť pocítí prudký žár, Acherón i kovové srdce vážného Díta nechť zjihne pod střelami, jež bezuzdnou vášeň probouzejí!*⁹⁷

Opět se v tomto případě jedná o *narratio*. Dozvídáme se, že únos Persefony má na svědomí vlastně Jupiter, který se s tím tají, a jako pomocníci má Venuši, která mu v tomto pomůže, takže prakticky sám Jupiter nehne ani prstem. Je zde tedy jen uvedeno, že se jedná o plán, který Jupiter sám vymyslel a Venuše v něm uspěje díky svým svodům a své kráse. Persefona je tedy unesena a dána, nutno říci tajně, Plutovi za manželku.

Následující anekdota vypráví o tom, jak Deméter, což je matka Persefony zjistí, že je její dcera pryč, nedokáže ji najít a vyčítá to všem ostatním bohům.

*„Právě tak matka Démétér po celém Olympu pobíhá rozrušená a volá: „Vraťte mi Persefonu! Nejsem já dcerou říčky bezvýznamné, já nejsem z rodiny dryád! Sama královská Kybelé s členkou ve tvaru hradeb ozdobená mne zrodila Sáturovi! Kde právo je bohů? Kam poděl se světový řád? K čemu mně byl život můj bezúhonný? Hle, kytherská s proslulou čistotou svou po skandálu lemském má odvahu být za vzor pokládána! Tu smělost jí dodalo vyspání počestné a lože ctihodné? Že tolik si troufá, o to se zasloužilo její počestné milování? Divit se nelze, jestliže po všem tom víc žádné nestoudnosti se neostýchá! A co vy, bohyně, jež manželské lože jste dosud nepoznaly? Což tolik se pohrdá panenskou ctí? Cit mravnosti se tolik změnil? Již jdete co spojenci Venušiny a zajedno s uchvatiteli? I ty i vy, jež jste únosci pomáhaly, ve chrámech skýtských zasloužíte být uctívány a na oltářích, jež po krvi lidské prahnou! Co v život vyvolalo tu bezcitnou zášť? Které z vás byť slovem jen pouhým ublížila milovaná Persefona? Tebe snad, Diáno, vypudila z hájů milovaných? Či tobě, Pallado, odňala moc bitvy svádět a vést? Snad výmluvností se provinila? Nebo snad náhodou nešetrně se dotkla vašich choorovodů? Dlouho přec, aby vám na obtíž nebyla, samotnou sicilskou obývala. V ústraní žít k čemu jí bylo? Ni v ústraní život utlumit není s to šílenství závisti kruté...“*⁹⁸

⁹⁷CLAUDIANUS, Claudius. *O únosu Persefony*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1967. s. 20-21. Květy poezie, sv. 81.

⁹⁸CLAUDIANUS, Claudius. *O únosu Persefony*, s. 68-69.

V tomto případě se může jednat buď o *narratio*, neboť jde o krátký, jasný text, který nám ukazuje reakce Deméter na ztracení dcery, nebo jde o *exemplum*, protože jsou v textu uvedeny bohové a různé mytologické události, ale autor je upravil pro potřeby děje. Nicméně se z ní dozvídáme o tom, že Deméter se dovolává svých práv podle jejího urozenějšího původu a dává ztracení své dcery za vinu bohyním, nejvíce však viní Venuši a vidí v ní osobu, která je zodpovědná za její únos. Deméter se chová tedy jako matka, která až příliš chrání své dítě, a když jej ztratí, vidí vinu v okolí. Také však dává vinu i sobě, a pokládá si otázky, zda ostatním bohyním ublížila, a na konci zpochybňuje metodu, kterou se snažila Persefonu ochránit. Opusťme tedy nyní epickou tvorbu Claudia Claudiana a podívejme se na křesťanskou tvorbu v této době.

3.4.2 Aurelius Augustinus *Vyznání*

Následující anekdoty budou pocházet z díla Aurelia Augustina, nebo-li sv. Augustýna, *Vyznání*. Toto dílo je částečně autobiografické, neboť v něm sv. Augustýn zmiňuje mnoho ze svého života, v první části díla se zabývá svými přestupky, pokorou a Božím milosrdenstvím a ve druhé části obdivuje dílo Boží. Prý hned po vydání šlo o jednu z nejčtenějších Augustýnových knih. Chci zde uvést dvě anekdoty z tohoto díla. První hovoří o části Augustýnova dětství.

„Tajně jsem všelicos brával ze špižírny a stolu rodičů, jednak z mlsnosti, jednak abych měl co dáti hochům, kteří si za hru se mnou dávali platiti, ač v ní měli stejnou zálibu. I v této hře jsem si často podvodem přivlastňoval vítězství z marnivé touhy po vyniknutí. Proč však jsem při jiných nechtěl toho strpěti a tvrdě je káral, dopadnuv je při tom, co jsem sám jiným dělal. A když jsem byl při podvodu dopaden, raději jsem zuřil, než bych byl ustoupil.“⁹⁹

Formou anekdoty je zde *narratio*, protože je krátké, jasné a popisuje nám události Augustýnova dětství. Vyplývá z něj, že jako dítě byl pravděpodobně málo oblíbený, neboť platil jídlem těm, kdo si s ním měli hrát. Jeho oblību pravděpodobně snižovalo to, že při oné hře často podváděl, což ostatní velmi uráželo, stejně tak jako jeho samotného, když někdo druhý podváděl stejně. Choval se tedy téměř přirozeně na svůj dětský věk.

Poslední anekdota, kterou z díla *Vyznání* uvedu, vypráví o tom, jak na Augustýna zapůsobil spis od Cicerona:

⁹⁹ AURELIUS, Augustinus. *Vyznání*. Překlad Mikuláš Levý. Praha: Kalich, 1990. s. 42.

„V takové společnosti, v slabém ještě věku, studoval jsem učebnice výmluvnosti, v níž jsem dychtil vyniknouti s úmyslem zavržení hodným, abych totiž hověl lidské ješitnosti. Dle obvyklého studijního řádu přišel jsem na jakýsi spis Cicerona, jehož výmluvnosti se téměř všichni obdivují, ale ne tak jeho smýšlení. Ta kniha obsahovala povzbuzení ke studiu filozofie a byla nadepsána „Hortensius“. Ta kniha změnila mou náklonnost, k Tobě Pane, obrátila mé modlitby a mým přáním a touhám dala zcela jiný směr.“¹⁰⁰

Zde se jedná o *narratio*, ačkoliv jsou přítomny náboženské motivy a mohlo by se jednat o *testimonium*. Chybí snaha či způsob přivedení lidí k víře, protože Augustýn zde vypráví, že tento spis pomohl mu, ale nijak jej nedoporučuje jako velký náboženský spis.

I když zpočátku chtěl být dobrým řečníkem, toto dílo jeho myšlení obrátilo a posunulo jiným směrem, než pravděpodobně sám čekal.

Podkapitola o anekdotách v pozdní antice nám zakončuje velký obraz anekdoty v římské literatuře vůbec a ukazuje nám, že literatura se proměnila a posunula ze světských záležitostí do oblasti náboženské, a to především díky příchodu křesťanství. V následujících stoletích se nám anekdota dochová ve velké řadě církevních spisů.

¹⁰⁰ AURELIUS, Augustinus. *Význání*. Překlad Mikuláš Levý. Praha: Kalich, 1990. s. 69.

4. Anekdota v raném středověku

Raný středověk je období od 5. do 11. století. Toto období spatřilo mnoho proměn a to především díky stěhování národů a pádu západořímské říše. Vznikaly nové říše a nové království, křesťanství se velmi rozšířilo i mezi Germánské kmeny. V arabských zemích vznikl islám a šířil se zase tam. V této době vznikaly i menší státní celky, jako knížectví a začal také vznikat feudální systém. Během staletí na základě latinského jazyka, vznikaly jakyky nové – portugalština, italština, apod. Latina si však udržela svou pozici, jako jazyk učenců.¹⁰¹

4.1 Kristiánova legenda

Anekdoty, které zde uvedu pochází z díla *Legenda Christiani*, s podnázvem *Vita et passio sancti Wenceslai et sancte Ludmille ave eius*, jejíž český název je *Kristiánova legenda, Život a umučení svatého Václava a jeho báby svaté Ludmily*. Dílo napsal podle všeho mnich Kristián z rodu Slavníkovců v 10.století.¹⁰²

První anekdota z tohoto díla popisuje události poté, co Cyril a Metoděj přišli na Moravu, konkrétně tedy to, jak Cyril obhajoval slovanský jazyk jako jazyk bohoslužebný.

„Když pak jednou přišel jmenovaný Cyril do Říma za pobožností, byl obviněn od papeže a od ostatních představených a správců církevních, že se odvážil proti kanonickým řádům ustanoviti, aby se bohoslužby zpívaly slovanským jazykem. Když se pokorně před nimi ospravedlňoval, ale nemohl jich obměkčiti, uchopil žaltář a přečetl veřejně přede všemi verš žalmistův, v němž se praví: Všeliký duch chval Hospodina. A poukazuje na tento verš, řekl: „ Jestliže všeliký duch má chváliti Hospodina, pro mě, otcové vyvolení, bráníte zpívati služby boží slovansky, nebo jiné texty překládati z latinského a řeckého znění do této řeči? Neboť kdybych byl mohl nějak pomoci onomu lidu, jako ostatním národům, jazykem latinským nebo řeckým, jistě bych se byl toho neodvážil. Ale pozorujte, že má ten lid tvrdou šíji a že jsou nevzdělaní a neznalí cest božích, jedině tento prostředek jsem našel, jež všemohoucí Bůh vnukl srdci mému a jímž jsem jich také mnoho pro něho získal. A proto nemějte mi za zlé, otcové a páni. Vždyť i blahoslavený apoštol Pavel, učitel pohanů, v listě ke Korintským praví: Jazyky

¹⁰¹ ČORNEJ, Petr, ČORNEJOVÁ, Ivana a PARKAN, František. *Dějepis pro gymnázia a střední školy. 2, Středověk a raný novověk*. 2. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2009. s. 9-35. ISBN 978-80-7235-430-6.

¹⁰² LUDVÍKOVSKÝ, Jaroslav, ed. *Kristiánova legenda: Život a umučení svatého Václava a jeho báby svaté Ludmily*. 1. vyd. ve Vyšehradu. Praha: Vyšehrad, 1978.. s. 8-11.

mluviti nezbraňujte.“ A tu oni slyšice to a podivujice se víře tak velikého muže, svým usnesením ustanovili a písemně potvrdili, aby se směly v oněch zemích mešní obřady a ostatní kanonické hodinky zpívati svrchu uvedeným jazykem.“¹⁰³

Formou anekdoty je zde *narratio*, ale je složitá a má v sobě obsažené i další anekdoty, které mají formu *testimonií*. *Narratio* je zde tedy jen větší „schránka“, ve kterém jsou tato *testimonia* přítomna. Všechna tři *testimonia* mají vzbudit víru v to, že Boží moc je neomezená. Prvním *testimoniem* je verš, který Cyril přečetl, druhým je jeho řeč, která je zároveň i obhajobou používání slovanského jazyka a třetím je věta z listu Korintským. Všechna tři *testimonia* jsou mistrně použita v Cyrilově řeči, a je tedy vidět, že byl velmi vzdělaným a rozumným člověkem. Díky jemu se posunuly možnosti v církevních bohoslužbách tím, že mohly být slouženy rodnými jazyky zemí, ve kterých církve měla své působiště. Anekdota poukazovala zároveň na zaslepenost církevních autorit a jejich neochotu přiznat chyby, kterých se v té době dopustila.

Další anekdota vypráví o snu, či vidění, které měl Václav a týkalo se konce života jeho babičky Ludmily.

„Když jsem večer ulehl, draží přátelé i vy, dvořané moji, za ticha nočního mne probudilo vážné a významné vidění. Neboť viděl jsem dům kněze Pavla zbavený veškeré nádhery stavební a od lidí zcela odpuštěný. Jsem sklíčen zármutkem nad tímto viděním a těžce znepokojen starostí o věrné boží, ale přece, poněvadž nesmírné milosrdenství soudce všehomíra mne přivádí k naději, že člověk věřící, jak bylo přislíbeno, všechno dokáže, pokusím se vysvětliti jasným výkladem, směřujícím k bezpečnému objasnění věci, pravý smysl tohoto snu, jenž již vbrzku skutečnými událostmi bude prokázán.“¹⁰⁴

Anekdota je v tomto případě *exemplum*, a to i navzdory náboženskému tématu vidění a víře, kterou se tento text částečně vyjadřuje. *Exemplum* je tedy výrokem Václava, pravděpodobně ho upravil mnich Kristián pro své potřeby. Vypráví nám o tom, jak Václav předpověděl právě ty události, které se měly stát a taky smrt jeho babičky Ludmily.

Poslední anekdota, kterou v této kapitole uvedu, vypráví o příbuzné Václava a o tom, jak měla za úkol najít jeho ucho a připojit jej zpět k tělu.

¹⁰³ LUDVÍKOVSKÝ, Jaroslav, ed. *Kristiánova legenda: Život a umučení svatého Václava a jeho báby svaté Ludmily*, s. 13-15.

¹⁰⁴ LUDVÍKOVSKÝ, Jaroslav, ed. *Kristiánova legenda: Život a umučení svatého Václava a jeho báby svaté Ludmily*. 1. vyd. ve Vyšehradu. Praha: Vyšehrad, 1978. s. 33.

„*Neboť řečená ctihodná paní, totiž sestra blahoslaveného mučedníka jménem Přibyslava, byla naučena od samé kolíbky Kristu Pánu sloužiti podle příkázání evangelia bez úhony. Když ji totiž Hospodin zbavil jha manželského, zcela se oddala službě boží, horoucně toužíc zahaliti se rouchem posvátným a ve dne v noci ustavičně na modlitbách, v bdění a postech trvajíc. K té přistoupil ve vidění blahoslavený Václav a pravil: „Ucho mi uťali pronásledovatelé moji, kteréžto od té doby, co bylo uťato, leží dosud mezi stromem stojícím vedle kostela a zdmi kostela samotného.“ Obdrževši toto zjevení, vytrhla se ctihodná paní ze spánku a vyhledavši to místo u kostela, našla poklad přesvatého ucha, kde vsutku leželo, a zvednuvši je s úctou a velikou radostí a všemohoucím Bohu díky vzdávajíc, šla k hrobu bratra a pána svého a mučedníka, s několika nejvěrnějšími v největší uctivosti jej otevřela, ucho tam vložila a s veškerou bedlivostí zase jej zavřela. Toto ucho bylo tedy po přenesení jeho ctihodného těla nalezeno, jak jsme prve řekli, tak neporušeně k tělu přirostlé, jako by se ho meč nikdy ani nedotkl.“¹⁰⁵*

Tato anekdota je *testimonium*, protože na ní lze vidět, že pomocí určité události, má v lidech vzbuzovat víru v Boha a jeho zázračnou moc, a také víru v to, že Václav byl opravdu světce. Svým dějem velmi připomíná příběh z evangelií o tom, jak byl Ježíš zajat v Getsemanské zahradě. Podle všeho měl jeden z jeho učedníků u sebe meč a usekl ucho nejbližšímu služebníkovi velekněží. Ježíš svého učedníka podle evangelia zastavil, ucho zvedl, přiložil služebníkovi na místo, odkud mu bylo useknuto a ucho mu opět přirostlo. Tedy motivy pronásledování, useknutého ucha a toho, jak ucho opět přirostlo k tělu, jsou v obou těchto příbězích přítomny a je možné, že mnich Kristián čerpal z bible pro tuto anekdotu.

Tímto zakončuji kapitolu raný středověk. Můžeme pozorovat, že latinské texty v raném středověku byly mnohdy texty s náboženskou tematikou. Lze soudit, že mezi nimi byla velmi rozšířená *testimonia*, *exempla*, ale i *narratia*. *Satira* se v tomto období pravděpodobně moc nevyskytovala. Latinsky psaná literatura přežívala hlavně v kláštorech a církev měla na latinu „monopol“.

¹⁰⁵ LUDVÍKOVSKÝ, Jaroslav, ed. *Kristiánova legenda: Život a umučení svatého Václava a jeho báby svaté Ludmily*. 1. vyd. ve Vyšehradu. Praha: Vyšehrad, 1978. s. 83-85.

Závěr

V knihách latinsky píšících autorů jsem našel ukázky anekdot z celého období starověkého Říma a raného středověku. Vzhledem k tomu, že tito autoři vydatně čerpali z řecké literatury, považoval jsem za nezbytné uvést i ukázky z knih psaných řecky píšícími autory, například Ezopa či Aristofana.

Potvrdil se můj předpoklad, že anekdota v antické literatuře měla jiný význam než v současné době. Pojem anekdota je možné označit bajky nebo satiry či další druhy, anekdoty se vyskytovaly v dramatech, v životopisech, legendách a filozofických či soudních spisech.

Při zkoumání anekdot z hlediska pojmové terminologie jsem zjistil, že některé ukázky anekdot nelze jednoznačně zařadit pod jeden pojem. V mé bakalářské práci je několik ukázek anekdot, které mohou být zároveň narratio i testimonium nebo exemplum.

Stejně tak jsem zjistil, že v průběhu římských dějin a raného středověku se témata anekdot měnila. Od počátečních všeobecně oblíbených bajek převzatých z řeckého prostředí přecházeli autoři k náročnější tvorbě. Byla to dramata, filozofické řeči, později satiry s politickými motivy. V pozdní antice a raném středověku byl znatelný vliv křesťanství ve volbě témat a v morálních akcentech.

Domnívám se, že moje bakalářská práce může být užitečná jako úvod do studia anekdot v římské a raně středověké latinské literatuře. Určitě by se dalo najít více anekdot jak v zkoumaných dílech, tak i v dílech ostatních latinsky píšících autorů. Podle mého názoru by bylo zajímavé zmapovat v dalších studenských pracích to, jak se anekdota dále vyvíjela od období středověku až po moderní dobu, popřípadě srovnat, jaké rysy anekdota v jednotlivých obdobích měla i na která témata kladli její autoři důraz.

Seznam použité literatury

Prameny

Akademický slovník cizích slov: [A-Ž]. 1. vyd. Praha: Academia, 1997. ISSN 80-200-0607-9.

ARISTOFANÉS. *Lysistrate: Komédie o 4 jednáních*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1960. 142 s. Divadelní hry

AURELIUS, Augustinus. *Vyznání*. Překlad Mikuláš Levý. Praha: Kalich, 1990. 562 s.

CICERO, Marcus Tullius. *Řeči proti Verrovi*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1972. 523 s.

CLAUDIANUS, Claudius. *O únosu Persefony*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1967

ČORNEJ, Petr, ČORNEJOVÁ, Ivana a PARKAN, František. *Dějepis pro gymnázia a střední školy. 2. Středověk a raný novověk*. 2. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2009. 160 s. ISBN 978-80-7235-430-6.

HAIGHT, Elizabeth. *The Roman Use of Anecdotes*. First Edition. New York: Longmans, Green and co., inc., 1940

IUVENALIS, Decimus Iunius. *Satiry*. 2. vyd., (ve Svobodě 1. vyd.). Praha: Svoboda, 1972. 315 s. Antická knihovna; sv. 13

KORPOVÁ, Eva. *Parabola Vulpinum*. Olomouc, 2013. Magisterská diplomová práce. Univerzita palackého v Olomouci

LAERTIOS,, Diogenés. *Životy, názory a výroky proslulých filosofů*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1964

LIDDELL, Henry George. *Greek-English lexicon: A New Edition*. Oxford: Clarendon Press, 1961

LUDVÍKOVSKÝ, Jaroslav, ed. *Kristiánova legenda: Život a umučení svatého Václava a jeho báby svaté Ludmily*. 1. vyd. ve Vyšehradu. Praha: Vyšehrad, 1978. 168 s.

OVIDIUS. *Listy heroin*. Praha: Mladá fronta, 1971. Květy poezie, sv. 103

PETRONIUS ARBITER. *Satirikon: milostné a veselé příhody Encolpia a jeho přátel za doby Neronovy*. Vyd. 7., 1. vyd. ve Svobodě. Praha: Svoboda, 1971. 197 s. Antická knihovna; sv. 9.

PLAUTUS, Titus Maccius. *Miles Gloriosus aneb Tlučhuba*. Překlad Zdeněk Bláha. Praha: Dilia, 1976

PLINIUS CAECILIUS SECUNDUS, Gaius a VIDMAN, Ladislav. *Dopisy*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1988. Antická knihovna; Sv. 58.

Slovník antické kultury. Praha: Svoboda, 1974

SUETONIUS TRANQUILLUS, Gaius. *Životopisy dvanácti císařů*. Vyd. 3., v SNKL 1. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1966

SVOBODA, Ludvík. *Encyklopedie Antiky*. Praha: Akademia, 1973

ŠUBRT, Jiří. *Římská literatura*. 2. vyd. Praha : OIKOYMENH, 2005

Internetové zdroje

Ezop Vaclava Hollara [online]. 1. vyd. John Ogilby, Miroslav Novotný. Wenceslas Hollan. Praha, 1936 [cit. 2013-08-01]. Dostupné z: <http://texty.citanka.cz/ezop-hollar>

Latdict: Latin dictionary & grammar resources for the poor and curious. [online]. [cit. 2013-07-15]. Dostupné z: <http://www.latin-dictionary.net/definition/19207/epigramma-epigrammatis>

MARTIALIS, Marcus Valerius. *Posměšky a jízlivosti*. Vyd. 2. Praha, 1983. <https://sites.google.com/site/misanthropovacitarna/martialis---posmesky-a-jizlivosti>

The Free Dictionary: by Farlex. [online]. [cit. 2013-07-15]. Dostupné z: <http://www.thefreedictionary.com/satire>